

Joona Karhunen

Mona Kauneela

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

+ varhaiskasvatuksen opettajan

virkakelpoisuus

Opinnäytetyö, 2019

LASTEN JA PERHEIDEN MAAHANMUUTTOPROSESSIN TUKEMINEN

**Millainen on sinun tarinasi? – materiaalin kehittäminen
varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin**

TIIVISTELMÄ

Joona Karhunen

Mona Kauneela

Lasten ja perheiden maahanmuuttoprosessin tukeminen

Millainen on sinun tarinasi? – materiaalin kehittäminen

varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin

82 sivua, 2 liitettä

Syksy 2019

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma,

Sosionomi AMK + varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Lasten mielenterveystaitojen vahvistamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Tässä opinnäytetyössä kehitettiin työskentelymalleja maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden kanssa toimivien ammattilaisten tueksi. Työskentelymallit kehitettiin MIELI Suomen Mielenterveys ry:n *Millainen on sinun tarinasi?* – materiaalille, joka perustuu maahanmuuton psyykkiseen prosessiin. Aiemmin materiaali on toiminut ala- ja yläkouluikäisten lasten ja nuorten maahanmuuttoprosessin käsittelyssä, mutta varhaiskasvatusikäisille soveltuvia työskentelymalleja ei vielä ollut.

Materiaali on osa MIELI ry:n Mami – Maahanmuuttajalapsille mielenterveystaitoja -hanketta. Kehittämistyön menetelmänä toteutettiin ryhmäkeskustelut hankkeen ammattikasvattajien kesken. Keskustelujen avulla kerättiin näkemyksiä ja kokemuksia materiaalista ja sen soveltuvuudesta varhaiskasvatukseen. Tulosten perusteella vahvistui varhaiskasvatukseen soveltuvien työskentelymallien tarve. Maahanmuuttoprosessit näyttäytyvät varhaiskasvatuksen arjessa ja niiden käsittely vaatii kasvattajalta sensitiivisyyttä. Työskentelymalleja kehitettiin kolme erilaista, varhaiskasvatuksen ja perheiden väliseen yhteistyöhön, tunnekasvatukseen, sekä maahanmuuttoprosessiin tutustumiseen.

Opinnäytetyön teoriaosuus käsittelee maahanmuuttajataustaisia lapsia ja perheitä, kulttuurisesti moninaista varhaiskasvatusta, perhelähtöistä tukea sekä maahanmuuton psyykkistä prosessia. Varhaiskasvatuksen näkökulmaa tuodaan esiin osallisuuden, toimijuuden, leikin ja toiminnallisuuden, sekä kielellisen kehityksen kautta. Työssä pohditaan lisäksi varhaiskasvatuksen vastuuta tuen tarpeen tunnistamisessa, psyykkisten prosessien tukemisessa ja palvelujärjestelmän tuntemisessa.

Asiasanat: varhaiskasvatus, maahanmuutto, mielenterveys, Millainen on sinun tarinasi? – materiaali, MIELI Suomen Mielenterveys ry

ABSTRACT

Joona Karhunen

Mona Kauneela

Supporting the migration process of children and families

Development of What is your story? - material for early childhood education environments

82 pages, 2 appendices

Fall 2019

Diaconia University of Applied Sciences

Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education

Degree: Bachelor of Social Services

Special attention must be paid to strengthen children's mental health skills. Working models which support professionals who work with children and families with an immigrant background has been developed in this thesis. The working models were developed for MIELI Mental Health Finland's *What is your story?* – material. The material is based on the psychological process of immigration. Previously, the material has served as a tool for dealing specifically with the migration process of children and adolescents in primary and secondary education, but there were no suitable work models for early childhood education aged children. The material is part of MIELI ry's Mami – Maahanmuuttajalapsille mielenterveystaitoja -project.

This development-oriented study used group discussions as a method. The discussions took place between the early childhood education professionals involved in the project. Through the group discussions were gathered the views and experiences of professional educators on the material and its suitability for early childhood education. Based on the results, the need for work models suitable for early childhood education was confirmed. Immigration processes appear in everyday life of early childhood education and their handling requires sensitivity. Three different working models were developed, for collaboration between early childhood education and families, emotional education and familiarization with the migration process through play and functionality.

The theoretical part of this thesis deals with children and families with an immigrant background, culturally diverse early childhood education, family-oriented support and the psychological process of immigration. The perspective of early childhood education was brought through participation, agency, play and functionality as well as linguistic development. The responsibility of early childhood education in identifying the need for support, supporting psychological processes and knowing the service system were also discussed.

Keywords: early childhood education, immigration, mental health, What is your story? – material, MIELI Mental Health Finland

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	6
2 MAAHANMUUTTO.....	8
2.1 Ulkomaalaistaustaiset Suomessa	8
2.2 Mielenterveys eri kulttuureissa	11
2.3 Perhelähtöinen tuki osana maanlaajuista mielenterveystyötä	13
2.4 Varhaiskasvatuksen rooli palveluohjauksesta.....	14
3 KULTTUURISESTI MONINAINEN VARHAISKASVATUS.....	17
3.1 Osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen	18
3.2 Kielitaito kehittyy vuorovaikutuksessa.....	20
3.3 Oppiminen leikin ja toiminnallisuuden avulla.....	22
3.4 Sosiaaliset taidot, vertaissuhteet ja yhteisöllisyys kehityksen tukena ..	23
4 MAAHANMUUTON PSYKKINEN PROSESSI.....	26
4.1 Maahanmuuttoprosessi voi kriisiytyä	27
4.2 Mielenterveyteen vaikuttaa lapsuudenaikaiset tapahtumat.....	29
4.3 Aikuinen tukee lapsen sisäistä säätelyjärjestelmää	31
4.4 Alle kouluikäisten lasten kriisireaktioita	33
5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET.....	35
6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	36
6.1 Toimintaympäristö ja kohdejoukko	36
6.2 Millainen on sinun tarinasi? – materiaali	37
6.3 Ryhmäkeskustelu kehittämisen menetelmänä.....	38
6.4 Kehittämisprosessin kuvaus.....	40
7 RYHMÄKESKUSTELUJEN TULOKSET	43
7.1 Maahanmuuttoprosessien näkyväksi tekeminen	43
7.2 Materiaali varhaiskasvatuksessa	46
7.3 Haastavien aiheiden kohtaaminen	49
7.4 Tuki- ja palvelutarpeen tunnistaminen	50

8 TYÖSKENTELYMALLIT MATERIAALILLE	52
9 POHDINTA.....	55
9.1 Eettisyys ja luotettavuus.....	55
9.2 Ammatillinen kasvu	57
9.3 Jatkokehittämisideat ja johtopäätökset	59
LÄHTEET	62
LIITE 1. Saatekirje.....	68
LIITE 2. Työskentelymallit Millainen on sinun tarinasi? – materiaalille	69

1 JOHDANTO

Viimeisimpien vuosikymmenten epidemiologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että yli puolet mielenterveyshäiriöistä alkaa lapsuus- tai nuoruusiässä. Lapset ovat tulevaisuuden resurssi, joten ennaltaehkäisevällä ja korjaavalla työllä on suuri rooli hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Lähes kaikki lapset ovat ennen kouluun menoaan varhaiskasvatuksen piirissä, sillä viimeistään vuotta ennen koulun aloittamista osallistutaan esiopetukseen. Varhaiskasvatus on kehitysympäristö, jonka keskeinen tehtävä on edistää lasten mielenterveyttä. (Santalahti, Petrelius & Lindberg 2015, 72.) Opinnäytetyössä tarkastellaan maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden mielenterveyttä, johon voi vaikuttaa maahanmuuttoprosessiin liittyvät sosiaaliset ja psyykkiset riskitekijät. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja hyvinvointi. Maahanmuuttajien mielenterveys.)

Opinnäytetyön teoriaosuus käsittelee maahanmuuttoa Suomessa, kulttuurisesti moninaista varhaiskasvatusta ja maahanmuuton psyykkistä prosessia. Varhaiskasvatuksen näkökulma esiintyy osallisuuden pedagogiikan, kielellisen kehityksen, vertaissuhteiden, yhteisöllisyyden sekä leikin ja toiminnallisuuden muodossa. Varhaiskasvatusta velvoittavia asiakirjoja ja lainsäädäntöä huomioitiin työskentelymalleja kehittäessä sekä teoriaa kirjoittaessa. Työssä pohdittiin varhaiskasvatuksen vastuuta tuen tarpeen tunnistamisessa, psyykkisten prosessien tukemisessa ja palvelujärjestelmän tuntemisessa. Teoriaosuudessa perustellaan, miksi mielenterveystaitojen vahvistaminen on olennaista, kun työskennellään maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden parissa.

Parhaimmillaan varhaiskasvatus on turvallinen kehitysympäristö, jossa lapsen yksilöllistä kasvua, kehitystä ja oppimista tuetaan. Varhaiskasvatuksessa on tarjottava ikä- ja kehitystasoa vastaavia haasteita, sekä ilon ja onnistumisen kokemuksia. Varhaiskasvatuksessa ei voi vallita vain koulutuspoliittinen näkökulma, sillä se ei yksin riitä varhaiskasvatuksen kokonaisvaltaisten tavoitteiden saavuttamiseen. Edelleen varhaiskasvatuksella on merkittävä rooli varhaista tukea tuottavana, hyvinvointia edistävänä sekä lastensuojelun avopalvelua ja ehkäisevää lastensuojelua toteuttavana tahona. (Santalahti ym. 2015, 72,74.)

Työelämäkumppani MIELI Suomen Mielenterveys ry toteuttaa Mami – Maahanmuuttajalapsille mielenterveystaitoja - hanketta vuosina 2018 – 2019. Hankkeen tavoitteena on vahvistaa maahanmuuttajataustaisten lasten mielenterveystaitoja varhaiskasvatuksessa. Hanke tuottaa tukimateriaalia ja koulutusmallin, joiden kehittämiseen osallistuu varhaiskasvatuksen ammattilaisia eri puolilta Suomea. Tukimateriaali kokoaa varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin soveltuvia materiaaleja ja työskentelymalleja maahanmuuttajataustaisten lasten mielenterveystaitojen tukemiseen. Opinnäytetyö oli kehittämissanke, jossa luotiin kolme työskentelymallia *Millainen on sinun tarinasi?* – materiaalille.

Työskentelymallit on suunnattu varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin ja ne löytyvät erillisenä liitteenä opinnäytetyön lopusta. Työskentelymalleja kehitettiin varhaiskasvatuksen ja perheiden väliseen yhteistyöhön, tunnekasvatukseen, sekä maahanmuuttoprosessiin tutustumiseen leikin ja toiminnallisuuden avulla. Opinnäytetyön teoriaosuus helpottaa työskentelymallien käyttöönottoa. Materiaali on MIELI ry:n tuottama työväline oman maahanmuuttoprosessin käsittelyyn. Työskentelymalleja ja opinnäytetyön teoriaosuutta hyödynnetään hankkeen tukimateriaalissa, koulutusmallin kehittämisessä sekä MIELI ry:n verkkosivuilla. Kehittämistyön menetelmänä toteutettiin ryhmäkeskustelut.

2 MAAHANMUUTTO

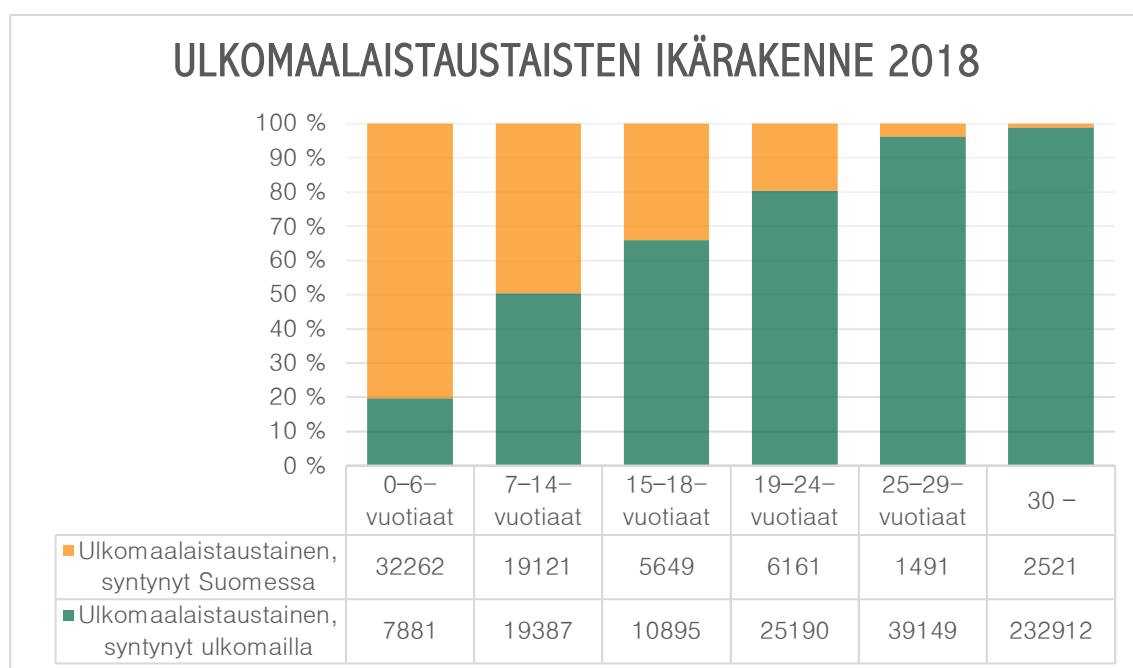
Jokaisen ihmisen on saatava nauttia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia ilman rajoituksia. Maahanmuuttoa on monenlaista ja ihmiset tulevat eri syiden perusteella hyvin erilaisista olosuhteista, taustoista ja maista. Maahanmuuttaja on ilmaisuna epäselvä, mutta yleisesti erilaisissa tilastoissa ja tutkimuksissa maahanmuuttajalla tarkoitetaan Suomeen muuttanutta ulkomaan kansalaista, jonka aikomuksena on asua maassa pidempään (Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Tilastoja). Nimityksen ei ole tarkoitus olla leima, josta on hankalaa irrottautua. Ulkomailta Suomeen asumaan asettunut henkilö voi kokea nimityksen kielteisenä ja vierautta korostavana, erityisesti jos muutosta on pitkä aika. (Säävälä 2011, 8–11.)

Maahanmuuton syyt vaihtelevat ja ne ovat monipuolistuneet 1990-luvun jälkeen, jolloin maahanmuutto perustui pääosin humanitaarisiin syihin. Nyt kasvavissa määrin Suomeen muutetaan työn, perheen tai opiskelun perusteella. (Tilastokeskus, 2015; Kotouttaminen.fi. Työn tueksi. Maahanmuutto kasvaa ja monipuolistuu.) Siirtolaisuudelle on ominaista toiseen maahan muutto vapaaehtoisesti, jolloin mielessä on usein opiskelu, työpaikka tai paremman tulevaisuuden etsiminen koko perheelle. (Haavikko & Bremer 2018, 14.) Pakolaisen maahanmuutto taas on välttämätöntä, kun kotimaa joudutaan jättämään vainon vuoksi. Pakolaisten oikeusasemaa koskevassa yleissopimuksessa (A 77/1968) pakolaiseksi määritellään ulkomaalainen, jolla on aihetta pelätä vainon kohteeksi joutumista kansallisuuden, uskonnon, alkuperän, poliittisen mielipiteen tai tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen vuoksi.

2.1 Ulkomaalaistaustaiset Suomessa

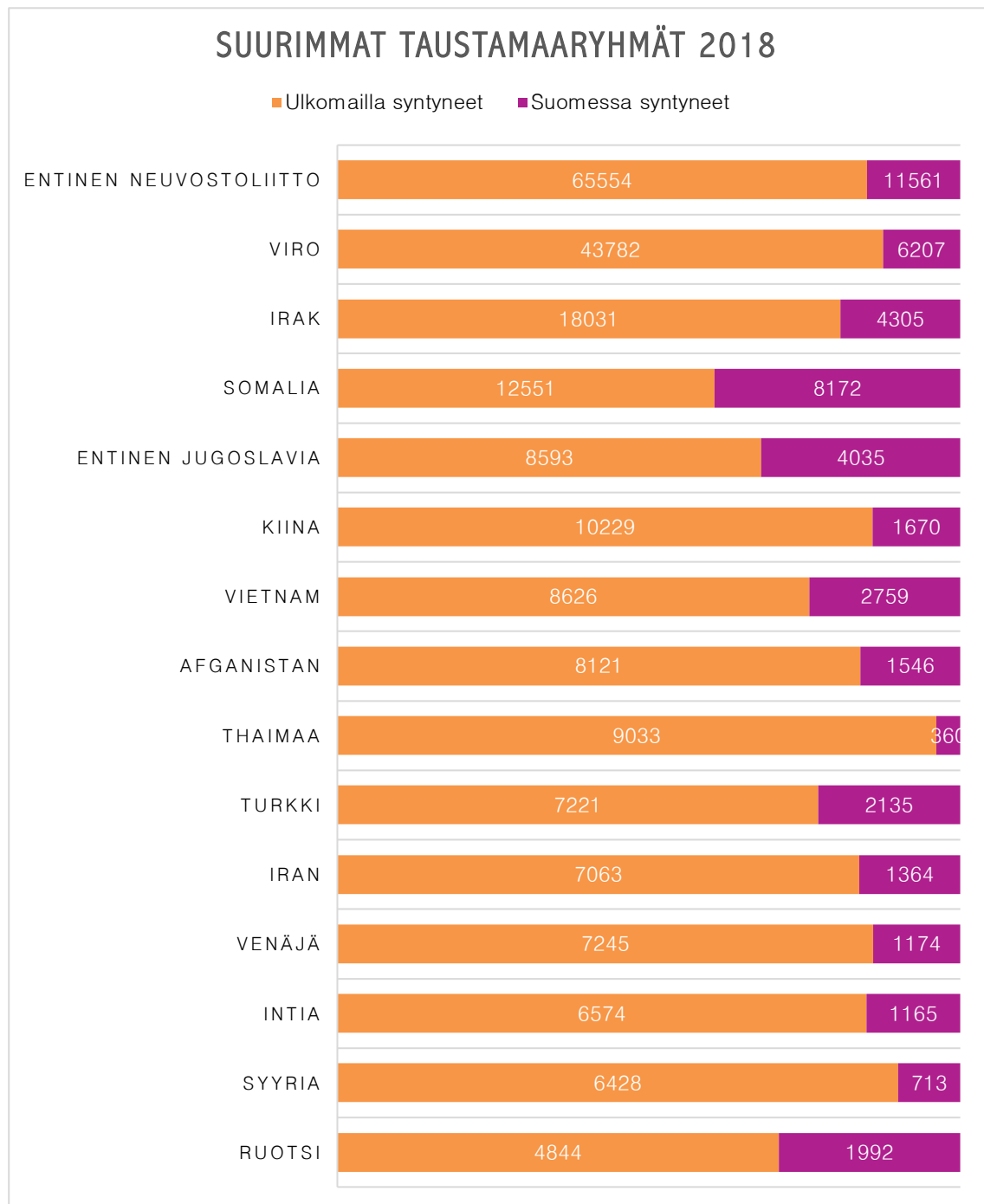
Vuonna 2018 Suomen väkiluku oli 5 517 919, josta ulkomaalaistaustaisen osuus oli 7,3 % (402 619). Ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia oli 335 414 ja Suomessa syntyneitä 67 205. Ulkomaalaistaustaisiksi Tilastokeskus määrittelee ne henkilöt, joiden molemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ul-

komailla. Syntyperäluokitus mahdollistaa erittelyn ulkomailla ja Suomessa syntyneisiin niin sanottuihin toisen sukupolven maahanmuuttajiin. Sisäministeriön (2017) teettämästä tilannekatsauksesta selviää, että suurin syy vuonna 2016 väestönkasvuun oli muuttovoitto ulkomailla. Tuoreesta katsauksesta Maahanmuuttoviraston (2019) tekemiin myönteisiin päätöksiin välillä 1/2019–3/2019, jotka koskevat oleskelulupaa, kansainvälistä suojelua, sekä kansalaisuutta, annettiin yhteensä 18 469.

Kuva 1. (Lähde: Tilastokeskus 2018. StatFin. Väestö. Väestörakenne.)

Kuvan yksi tilastoista ilmenee, että toisen sukupolven maahanmuuttajat ovat vielä varsin nuoria. Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista 48 % on 0–6-vuotiaita lapsia. Ulkomailla syntyneistä ikäluokkaa edustaa 2,4 %. Varhaiskasvatuskäisistä ulkomaalaistaustaisista noin 80,4 % on syntynyt Suomessa. Suomessa syntyneitä yli 30-vuotiaita on noin 1 % kaikista ulkomaalaistaustaisista. Tilastokeskuksen väestörakenteen (2018) mukaan 0–14 -vuotiaiden lasten osuus prosentteina eri taustamaaryhmissä on erityisen korkea Syyrian (40 %), Kongon demokraattisen tasavallan (37,6 %), Sudanin (37,6 %) sekä Somalian (36 %) kohdalla. Taustamaiden tilannetta on syytä tarkastella, sillä perheet ovat saattaneet elää hyvin epävakaisissa oloissa.

Kuva 2. (Lähde: Tilastokeskus 2018. StatFin. Väestö. Väestörakenne.)

Suurin taustamaaryhmä vuonna 2018 oli entinen Neuvostoliitto. Tilaston kärkimaiden sijoitusta selittävät Neuvostoliiton valtiojärjestyksen romahtaminen, Jugoslavian etniset levottomuudet sekä Somalian sisällissota. Suurimmat pakolaisryhmät ovat tulleet Somaliasta, Irakista, entisen Jugoslavian alueelta ja Afganistanista. (Malin 2011, 203.) Maahanmuuttajat eivät ole kuitenkaan yksi ryhmä, sillä taustamaa, sosioekonominen asema ja sukupuoli vaikuttavat sekä hyvinvointiin,

että terveyteen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2019). Koetun hyvinvoinnin ja terveysongelmien osalta taustamaaryhmien väliset erot ovat suuria. Turvapaikanhakijoiden tapauksissa kotimaasta on voitu lähteä monista eri syistä, kuten pakoon turvallomuutta, vainoa tai sotaa. Kotimaastaan lähtevistä suuri osa päätyy usein oman maan lähialueille, kuten esimerkiksi suuri osa Suomeen kohdistuvasta maahanmuutosta tulee Virosta ja Venäjältä. (Sisäministeriö 2017.) Tilastokeskuksen (2015) mukaan Suomeen tullaan eniten perhesyistä, jonka jälkeen sijoittuvat työ ja pakolaisuus.

2.2 Mielenterveys eri kulttuureissa

Mielenterveys on ihmisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja terveyden kulmakivi. Mielenterveyteen liittyy henkinen hyvinvointi, onni, tasapainoinen mieli ja hyväksi koettu elämä. (Mielenterveystalo. Tietoa mielenterveydestä. Mielenterveys.) Sosiaaliset, vuorovaikutukselliset, yksilölliset ja yhteiskunnan rakenteelliset tekijät vaikuttavat mielen hyvinvointiin. Maahanmuuttoprosessiin liittyy useita sosiaalisia ja psyykkisiä riskitekijöitä, jotka voivat vaikuttaa maahanmuuttajan mielenterveyteen. Mielenterveys vaikuttaa arkeen ja sitä on pyrittävä tukemaan positiivisesti jo varhaislapsuudesta. Varhainen ja ennaltaehkäisevä tuki on keskeinen keino osallisuuden, hyvinvoinnin ja terveyden vahvistamisessa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Mielenterveys. Mielenterveyden edistäminen.)

Kulttuurierot ja kulttuurisidonnaisuus on hyvä pitää mielessä, kun tarkastellaan mielenterveyttä. Yhtenä kulttuurierojen tarkastelumallina on yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden merkitys. Molemmilla on vaikutusta siihen, miten maailmaa katsellaan ja ymmärretään. Vaikutusta hyvinvointiin, tunteisiin tai käyttäytymiseen ei voida kieltää. Esimerkkejä yhteisöllisyydestä on tiivis perheyhteisö, identiteetin sidonnaisuus yhteisöön ja vastuun jakautuminen yhteisössä. Yksilöllisyyttä voidaan kuvailla yksilön huolehtimisena itsestään ja ydinperheestään, identiteetin perustumisena yksilön ominaisuuksiin ja minäkäsityksen riippumattomuutena yhteisöstä. Identiteetin rakentumisessa on tavallista, että itseään tai omaa kansaa

peilataan muihin. Etenkin kotoutumisvaiheessa peilaaminen on tavallista, kun tarkastellaan uutta kotimaata ja sen jäseniä. (Mielenterveystalo. Oppaat. Kulttuuri ja Mielenterveys.)

Tunteiden ilmaisemista ja käyttäytymistä määrittelevät yhteiskunnassa vallitsevat uskomukset ja säännöt. Kaikissa yhteisöissä tunteet ovat olennainen osa inhimillistä toimintaa ja psyykettä. On kulttuurisia eroja siinä, kuinka mielialaan ja tunteisiin liittyvistä asioista keskustellaan. Indoeurooppalaisten kieliryhmien ulkopuolelta ei löydy suoraa vastinetta masennukselle. Vaikka mielenterveys käsitteenä ei ole tuttu kaikkialla maailmassa, voidaan metaforien avulla sanoittaa erilaisia tunnetiloja. Mielialaan ja tunteisiin on mahdollista viitata konkreettisten ruumiillisten tuntemusten kautta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Mielenterveys. Mielenterveyden edistäminen; Mielenterveystalo. Oppaat. Kulttuuri ja Mielenterveys.)

Monissa kulttuureissa mielenterveysongelmiin voi liittyä häpeää, tietämättömyyttä ja pelkoa. Mielenterveyteen liittyy usein stigmaa, joka saattaa estää hakemasta apua itselle tai läheiselle. Kulttuurin merkitystä ei voida vähätellä siinä, kuinka maahanmuuttajat ilmaisevat sairauteen liittyviä asioita ja kuinka avoimesti halutaan puhua syistä niiden taustalla. Mielenterveysongelmien taustalla vaikuttaa niin entisen, kuin uuden kotimaan kokemukset. Uuden kotimaan olosuhteet ovat voimakkaasti yhteydessä maahanmuuttajien hyvinvointiin ja mielenterveyteen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Mielenterveys. Mielenterveyden edistäminen; Mielenterveystalo. Oppaat. Kulttuuri ja Mielenterveys.)

Uuteen maahan tultaessa, saattaa aiempi tieto ja taito olla ristiriidassa uuden kulttuuripiirin kanssa (Haavikko & Bremer 2018, 15). Monikulttuurisuuden ollessa kotouttamistyön perustana voidaan edistää ryhmien välistä dialogia ja estää demokratian rapautumista. Jokaisella on oikeus kuulua kulttuurisiin ryhmiin, mutta kulttuurit saattavat olla sisäisesti ristiriitaisia. Jokainen kulttuuri on altis ulkoisille vaikutuksille. Eri kulttuurien sekoittuneisuus ja muutos on väistämätöntä. Kulttuurieroilla ei voida oikeuttaa epäoikeudenmukaista kohtelua, sillä sosiaalinen arvostus, oikeuksien kunnioittaminen ja kokemukset huolenpidosta edistävät toi-

mintakykyä uudessa yhteiskunnassa. Etenkin vainoa kokeneet pakolaiset joutuvat usein uudelleenrakentamaan luottamustaan viranomaisiin ja julkisiin instituutioihin. (Vuori 2015, 396–397.)

2.3 Perhelähtöinen tuki osana maanlaajuista mielenterveystyötä

Työ- ja elinkeinoministeriön (2019) mukaan lapsia asuu kasvavassa määrin monikulttuurisissa perheissä. Huoltajan tai huoltajien onnistunut sopeutuminen ja kotoutuminen vaikuttaa koko perheen hyvinvointiin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2019) ohjeistaa lasten mielenterveyden edistämistyössä huomiomaan perheen kokonaisuutena. Pakolaistaustaisten lasten psyykkistä oireilua voidaan tarkastella suhteessa ystäviin, perheisiin, yhteisöihin ja instituutioihin, joiden vaikutuksen piirissä he ovat (Castaneda, Mäki-Opas, Jokela, Kivi, Lähteenmäki, Miettinen, Nieminen & Santalahti 2018, 55).

Kuntien järjestämä lasten mielenterveystyö voidaan ensisijaisesti järjestää lasten arkisessa elinympäristössä, kuten varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja kotona. (Langinauer 2011.) Ennaltaehkäisevä toiminta on suunnattava riskiryhmässä oleville lapsille ja heidän perheilleen. Työskentely huoltajien kanssa on keskiössä, kun lapsella havaitaan kehityksen tai mielenterveyden haasteita. Kun ympäristö tarjoaa riittävää tukea, voidaan selviytymistä edistää. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Lasten mielenterveys.)

Psyykkisesti oireilevien lasten kanssa voidaan harjoittaa vakauttavaa toimintaa, jonka tarkoituksena on edistää mielen tasapainoa ja arjenhallintaa. Huoltajalla tai huoltajilla voi olla haasteita lastensa hoivassa ja huolenpidossa, jos heillä on paljon psyykkistä kuormaa. Huoltajien traumat voivat vaikuttaa lasten hyvinvointiin ylisukupolvisesti. (Castaneda ym. 2018, 55). Vastavuoroisen kehityksen tarpeita ei voi täyttää vain yksi ihminen. Ammattikasvattajia pidetään yhteisesti kannetun vanhemmuuden erityispiirteenä. On lapsen etu, että hänellä on myönteisiä ihmissuhteita ja useita kiintymyksen kohteita. Erilaisten aikuisten kautta lapsi saa tukea erilaisille sisäisille kehittymismahdollisuuksille. Kun vanhemmuutta tuetaan

yhteisöllisesti, voidaan lasten mahdollisia myöhempiä ongelmia ehkäistä. (Sajaniemi, Suhonen, Nislin & Mäkelä 2015, 40–41, 58.)

Suomessa on kiinnitettävä huomiota perhelähtöisteen kotoutumiseen, jotta perheille, lapsille ja nuorille voidaan taata yhdenvertaiset mahdollisuudet. Lasten ja perheiden kokemukset voivat olla toisistaan hyvin poikkeavia, joten oletusten perusteella ei voida muodostaa ”tyypillistä” maahanmuuttajaperhettä. Perheisiin vaikuttaa monet yhteiskunnalliset tekijät. Huoltajien mahdolliset vaikeudet ovat yhteydessä kasvatuskäytäntöihin, jotka puolestaan heijastuvat lasten mielenterveyteen ja yleiseen hyvinvointiin. (Santalahti ym. 2015, 72,74.)

2.4 Varhaiskasvatuksen rooli palveluohjauksesta

Palveluohjauksella tarkoitetaan yleensä yksilötyötä, jossa asiakkaan tilanne karotetaan kokonaisvaltaisesti ja huolehditaan asiakkaan kanssa tarvittavien palvelujen suunnittelusta, hankkimisesta ja yhteensovittamisesta. Palveluohjaukselle on syytä elämän muutos- ja siirtymävaiheissa, joita voivat olla saapuminen uuteen maahan ja kotoutumisvaiheet. Palveluohjauksen on tarkoitus olla koordinoivaa työtä, jolla pyritään edistämään eri sektoreiden ja hallinnonalojen välistä yhteistoimintaa. Kulttuurisensitiivinen palveluohjaus huomioi asiakkaan kielen, kulttuurin ja taustan. Palvelujärjestelmä saattaa olla vieras, jolloin tarvitaan ammattilaista opastamaan palvelujen löytämisessä ja aikojen varaamisessa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Työn tueksi. Palveluohjaus.)

Varhaiskasvatuksessa työntekijät tapaavat lasta ja perhettä säännöllisesti. Heillä on usein käsitys lapsen kehitystasosta, sekä mahdollisista tuki- ja palvelutarpeista. Ammattilaisten tehtävänä on osata tunnistaa muutokset ja haasteet käytöksessä jo varhaisessa vaiheessa. Yhteistyötä neuvolan ja eri järjestöjen kanssa pidetään keskeisenä osana varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatuksen toimintaympäristöiltä odotetaan tuntemusta tukitoimista, sekä osaamista ohjata avun tarpeessa olevat lapset ja perheet heille suunnattujen palvelujen piiriin. (Terveiden

ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Työn tueksi. Varhaiskasvatus.)

Varhaiskasvatuksen työntekijältä ei odoteta laajaa osaamista liittyen maahanmuuton psyykkisiin prosesseihin, mutta varhaiskasvatuslaki (L 540/2018) velvoittaa varhaiskasvatusta tunnistamaan yksilöllinen tuen tarve ja vastaamaan siihen järjestämällä tarkoituksenmukaista tukea. Varhaiskasvatuksen tuottajalta ja järjestäjältä edellytetään tarpeen mukaan yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa. Monialaiset tahot ovat yhteisvastuussa lapsen tarvitsemien palveluiden kokonaisuuden arvioinnista, suunnittelusta ja toteuttamisesta. Eri ammattilaisten välinen yhteistyö edistää pääsyä tarvittaviin palveluihin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Työn tueksi. Palveluohjaus.)

Varhaiskasvatus tukee kotien kasvatustehtävää ja varhaiskasvatukselta edellytetään yhteistyötä vanhemman tai muun huoltajan kanssa (L 540/2018). Jotta vanhempi voi toimia lasta opastavana, suojaavana ja tukevana uudessa yhteiskunnassa, pitää vanhemman olla lasta edellä sopeutumisprosessissa. Varhaiskasvatuksessa monet ulkomaalaistaustaista lapsista ovat toisen sukupolven maahanmuuttajia. Perhe on heidän tärkein kehitysympäristönsä, joten tieto ja ymmärrys perheen sopeutumisprosessista on merkityksellistä. (Haavikko & Bremer 2018, 25.)

Varhaiskasvatuksessa on kiinnitettävä huomiota ryhmiin, joissa mielenterveyteen liittyvä oireilu on yleistä. Näitä ovat turvapaikanhakijat ja pakolaistaustaiset henkilöt, lyhyemmän ajan Suomessa asuneet, matalasti koulutetut, työttömät, taloudellisesti heikosti toimeentulevat sekä heikon kielitaidon omaavat henkilöt. Jo varhaiskasvatuksessa on huomioitava mielenterveyspalvelujen saatavuus ja saavutettavuus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) mukaan maahanmuuttajat käyttävät koko väestöä vähemmän mielenterveyspalveluja oireiden yleisyydestä huolimatta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja hyvinvointi. Maahanmuuttajien mielenterveys.)

Tieto perheen historiasta auttaa työntekijää yksilöllisen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisessa. Suuri osa maahanmuuttajista selviytyy prosessista ja muutos voi olla myönteinen ja kivuton. Maahanmuutto on silti psyykkisesti kuormittava prosessi ja saattaa kriisiytyä. On muistettava, että psyykkinen prosessi on aina yksilöllinen ja voi kestää vuosia. Kun työntekijä tietää ja tuntee maahanmuutto-prosessia ja sen kulkua, on hänen helpompaa ymmärtää lapsen ja tämän perheen mahdollisia reaktioita. Se, että työntekijä ymmärtää taustoja hankalien tunteiden takana, suojaa häntä omien kielteisten tunteiden heräämiseltä ja auttaa jaksamaan. (Haavikko & Bremer 2018, 19,25.)

Työ- ja elinkeinoministeriön (2019) mukaan kotoutuminen on pitkäaikaisuuden lisäksi ylisukupolvinen prosessi. Kotoutumisen kannalta olisi ideaalia tehdä maahanmuuttajapalvelujen kanssa yhteistyötä ja sovittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmia perheen kotoutumissuunnitelman kanssa (Kotouttaminen.fi. Perheen kotoutumissuunnitelma). Kotoutumisen ongelma on usein kotouttamispolitiikan yksilökeskeisyys. Ikä, sukupuoli ja terveys eriyttää kotouttamistyön institutionaalisesti. Käytännössä kuntien sosiaalityö, koulut ja varhaiskasvatus vastaavat työvoiman ulkopuolelle jäävistä ja työvoimahallinto työmarkkinoille tähtäävistä. Kotouttamisessa sidokset perheisiin ja lähiyhteisöihin nähdään erityiskysymyksinä. (Vuori 2015, 395–396.)

3 KULTTUURISESTI MONINAINEN VARHAISKASVATUS

Kulttuurisesti vastuullisessa kasvatuksessa ammattilaisilla on tietoa maahanmuuttoon liittyvän oireilun yleisyydestä ja mielenterveyteen vaikuttavista tekijöistä. Maahanmuuttajataustaisten lasten mielenterveyden edistämisessä on keskeistä oikeus omaan kulttuuriin ja kieleen, sekä turvallinen ympäristö ja aikuiset. Arjen tilanteissa voidaan luontevasti tukea lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä itsetuntoa. Varhaiskasvatus tarjoaa mahdollisuuden tukea koko perheen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Työn tueksi. Varhaiskasvatus.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018, 25) asettaa varhaiskasvatuksen tavoitteiksi muun muassa lasten kulttuurisen osaamisen sekä vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojen edistämisen. Oman kulttuuritaustan merkitys on arvokas, mutta jatkuvasti globalisoituvassa maailmassa tulee oppia myös muista kulttuureista ja katsomuksista. Lapset kasvavat kielellisesti, kulttuurisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Lainsäädäntö velvoittaa noudattamaan kaikkien lasten tasavertaista mahdollisuutta varhaiskasvatukseen, sekä edistettävä yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on antaa valmiuksia ymmärtää yleisen kulttuuriperinteen lisäksi kunkin kielellistä, uskonnollista, kulttuurista ja katsomuksellista taustaa. (L 540/2018.)

Toiminnan suunnittelun ei tarvitse jäädä yksin työntekijöiden vastuulle. Varhaiskasvatustai (540/2018) velvoittaa antamaan vanhempien tai muiden huoltajien osallistua varhaiskasvatuksen toteuttamiseen, suunnitteluun ja arviointiin. Varhaiskasvatuksessa lapsia tulee rohkaista tutustumaan toisiin ihmisiin, kulttuureihin ja kieliin. Lasten puheissa ja toiminnassa esiintyy ja kuuluu erilaiset etniset, kulttuuriset ja kansalliset taustat. Ymmärtääkseen näiden merkitystä lasten elämälle on tutustuttava niihin ryhmiin, yhteiskuntiin ja yhteisöihin, joihin he kuuluvat tai ovat kuuluneet. (Lähteenmäki 2013, 20.)

Varhaiskasvatuksen perusteet (2018) edellyttää tulkkausta yhteisymmärryksen takaamiseksi. Tulkin käyttö vieraskielisten vanhempien tai hoitajien kanssa on asianmukaista ja lisää kuulluksi tulemisen tunnetta. Haasteet vuorovaikutuksessa voivat olla kommunikoinnin vaikeus ja se, ettei luottamuksen rakentumiseen vaativaa aikaa huomioida riittävästi (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Työn tueksi. Varhaiskasvatus.). Vuorovaikutussuhteita voidaan parhaiten edistää, kun tehdään yhteistyötä hoitajien kanssa. Lasten käyttäminen asianajajina ja tulkkeina on kehitystasolle liian vaativaa. Asioimistulkin ammattisäännösten mukaan lapsi, ystävä tai sukulainen on jäävi, eikä välttämättä tunne alan käytäntöjä. (Haavikko & Bremer 2018, 54.)

3.1 Osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen

Kasvatus- ja opetusinstituutioita ohjaa lainsäädäntö ja muut aikaan, sekä kulttuuriin sidonnaiset asiakirjat. Osallisuuden teema näyttäytyy näissä kaikissa. Kansainvälinen YK:n lapsen oikeuksien sopimus peräänkuuluttaa oikeutta osallisuuteen yhtenä tärkeimmistä velvoitteista ja kuulluksi tuleminen mielletään ihmisoi-keudeksi. Varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä ohjaa vallitsevat käsitykset kasvatuksesta, lapsista ja lapsuudesta. Tämän hetken lapsikäsitys on, että lapsi ja lapsuus koetaan arvokkaina nykyhetkellä, eikä lasta vain ajatella joksikin tulevana. (Helin, Kola-Torvinen & Tarkka 2018, 11–12;17.)

Lapsi on utelias ja aktiivinen toimija, eikä vain toimenpiteiden kohde. Ymmärrys rakentuu vuorovaikutuksessa ympäristön ja toisten ihmisten kanssa. Kokemukset hyväksytyksi tulemisesta ja yhteisöllisyydestä ovat ratkaisevia jo lapsuudessa. Osallisuuden toteutumiseksi vaaditaan ajatus toimijuudesta. Tällä viitataan lasten aktiiviseen osallistumiseen yhteisöissä, sekä heidän toimintansa tuottamiin vaikutuksiin ja seuraamuksiin (Turja & Vuorisalo 2017, 44-45). Osallisuudella on ol-tava tilaa päivittäisissä arjen toiminnoissa, jotta voidaan tasapuolisesti edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Varhaiskasvatuksessa opituilla taidoilla ja tie-doilla on merkitystä myöhempään osallisuuteen ja aktiivisuuteen yhteiskunnassa. (Helin ym. 2018, 9,11–13,16.)

Lasten käsitys yhteisöstä, vastuusta, oikeuksista ja päätösten seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Kasvattajien tehtävänä on huomioida lapsi yksilöllisesti ja miettiä miten kukin saa mahdollisuuksia kokea osallisuutta. Oppimista edesauttaa, että tulee kuulluksi ja voi aidosti vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin asioihin. Miten toimimme, että varmistamme lapsen oikeuden tulla nähdyksi, kuulluksi, huomioon otetuksi sekä ymmärretyksi juuri sellaisena kuin hän on? Osallisuus ei ole vain toimintaan osallistumista, vaan perusluonteeseemme liittyvää kuulumista johonkin. Osallisuus rakentuu vuorovaikutuksessa. Lasta arvostavassa ilmapiirissä on tilaa ja aitoa kiinnostusta hänen tunteilleen, mielipiteille ja ajatuksille. (Helin ym. 2018, 9,11–13,16.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) ohjaa kasvatushenkilöstöä kehittämään työtä ja toimintakulttuuria niin, että toiminnan lähtökohdat pystytään pedagogisesti perustelemaan. Osallisuus ja toimijuus ovat moniulotteisia, joka voi aiheuttaa haasteita pedagogisessa suunnittelussa. Kasvattajien vastuulla on huomioida ja tehdä näkyväksi lasten erilaiset aloitteet ja mielipiteet. Kaikilla lapsilla ei ole kielellisiä valmiuksia, jolloin kasvattajilta vaaditaan sanattomien viestien havainnointia. Ujojen tai vetäytyvien lasten mahdollisuus osallisuuteen on huomioitava, sillä osallisuus kasvattaa itseluottamusta ja pystyvyyden tunnetta. Luottamusta itseän ja muihin lisäävät onnistuneet osallisuuden kokemukset ja tietoiseksi tulo omasta vaikuttamisesta (Turja 2018, 66).

Osallisuuden ja toimijuuden suurin toteutumisen este saattaa olla niiden kapea rajaaminen. Aikuisen on tärkeää olla uteliaan kiinnostunut kuulemaan lapselle merkittävistä asioista ja mielenkiinnon kohteista. On luotava mahdollisuuksia keskustella ja kysyä yhteistä pohdintaa herättävistä asioista. Positiivinen palaute omasta pystyvyydestä lisää turvallisuuden tunnetta, jolloin kompetenssi oman toiminnan ohjaukseen ja vastuunkantoon kehittyy. Lapset, jotka ovat jakaneet kokemuksia saaden niihin rohkaisua ja tukea, pystyvät rakentamaan yhdessä tekemisen ja kokemisen ryhmähenkeä, edistäen yhteisöllisyyden kulttuuria. (Leinonen 2016, 36-37.)

3.2 Kielitaito kehittyy vuorovaikutuksessa

Päivähoidon aloitusvaiheessa maahanmuuttajataustaiselle lapselle on annettava aikaa ja tukea, jotta hän pääsee sisään vieraaseen kulttuuriin ja kieliympäristöön. Uuteen ympäristöön pitää tutustua rauhassa ja päivähoidon aloitus vaatii suunnitelmallisuutta. Vaikka lapsi ei ymmärtäisi kaikkea, tulee hänen tuntea olonsa turvallisiksi ja tervetulleeksi, jotta kielen oppiminen voi alkaa. Aikuisen rooli on aluksi tukea lasta tulkitsemalla, laajentamalla ja täydentämällä tämän viestejä. Kasvattajalta vaaditaan läsnäoloa, herkkyyttä ja pedagogista osaamista tunnistaa kielen opetukseen suotuisat tilanteet. (Halme 2011, 87.)

Kun lapsi kokee tulevansa kuulluksi ja huomatuksi, stressi vähenee ja hän oppii luottamaan toisten apuun myöhemmässäkin elämässä. Viestinnän ja siihen vastaamisen tapoja opitaan vähitellen. (Sajaniemi ym. 2015, 91.) Kertomisen tavat ovat usein lapsilla toiminnallisia, jolloin leikkiä, ilmeitä ja eleitä voidaan hyödyntää. Jos esiintyy haasteita tuottaa sanoin ilmaistavaa puhetta, on häntä havainnoitava kokonaisvaltaisesti. Aikuisen ja lapsen tasavertainen kohtaaminen toimii edellytyksenä lapsen tarinallisuudelle. Ilman aitoa kohtaamista on hankalaa rakentaa luottamussuhdetta. Aikuisen tulee asettua kuulijan rooliin ja vahvistaa kuulemaansa ja näkemäänsä. (Lähteenmäki 2013, 31–32.)

Varhaiskasvatuksessa on tuettava ja arvostettava jokaisen omaa äidinkieltä. Kieli on osa kulttuuria ja auttaa jäsentämään ympäröivää maailmaa. Lasta rohkaistaan oman äidinkielen käyttöön. Äidinkieltä oppiessa omaksutaan kielille yhteinen perusta, joka puolestaan tukee toisen kielen oppimista. Kieliä opitaan samanaikaisesti, peräkkäin tai rinnakkain. Kielentutkimuksen suuntauksissa kieli usein huomioidaan yhteisöllisyyden näkökulmasta, jossa toinen kieli opitaan vuorovaikutuksen ja osallisuuden avulla. Tehokkaamman oppimisen mahdollistaa lapsiryhmän jakaminen pienempiin ryhmiin. (Halme 2011, 87,90.)

Luonnollisen kaksikielisyyden esimerkki on, kun vanhemmat puhuvat äidinkielenään eri kieliä, jolloin lapsi oppii huomaamatta syntymästään alkaen kahta eri kieltä. Maahanmuuttajataustaisia lapsia pidetään kaksikielisyyden suhteen erilaisessa asemassa, sillä heillä ei ole mahdollisuutta valita. Päästäkseen sisään ja

selviytyäkseen uudessa kasvuympäristössä, heidän on välttämätöntä oppia maassa käytettävä valtakieli. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppala 2015, 55–56.)

Romaine (1999) on tutkinut kaksikielisten lasten fonologisia taitoja ja lauserakenteiden hallintaa. Tutkiessaan, hän on jaotellut kielellisten taitojen kehitysseurannan kolmivaiheiseksi. Ensimmäisen vaihe ulottuu kahteen ikävuoteen. Lapsi alkaa yhdistelemään sanoja kahden tai kolmen sanan lauseiksi. Sanavarasto molemmissa kielissä voi olla yksikielisiä ikätovereita suppeampaa. Toisessa vaiheessa on tyypillistä, että lauseissa yhdistellään molempia kieliä. Keskeiset ominaispiirteet vahvemmassa kielestä usein yleistyvät toiseen kieleen. Kolmannessa vaiheessa on kehittynyt taito mukauttaa kielenkäyttö puhekumppaneiden ja -tilanteiden mukaan. (Nurmi ym. 2015, 55–56.)

Vuorovaikutus vahvistaa emotionaalista sidettä, jolloin omaksutaan kieltä nopeammin. (Nurmi ym. 2015, 55.) Lapsille suunnattavan puheen laatuun on kiinnitettävä huomiota. Arjen ja toiminnan aktiivinen sanoittaminen luo turvallisuuden tunnetta ja auttaa ennakkoinnissa. Lapsi, jolla ei ole suomen kielen taitoa, tarvitsee aikuisen luomaan ympäristöön mahdollisuuksia toimia ja osallistua. Tavoitteena on integroitua vertaisryhmään ja lisätä osallisuutta. Kasvattajien on hyvä pohtia, kuinka lasta voidaan osallistaa ikätasoa vastaavaan toimintaan, vaikka kielitaitoa ei vielä olisi. (Halme 2011, 88.)

Kielen oppimisen tavoitteet lähtevät lapsen kielitaitotasosta, eikä iästä. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää lukuisia erilaisia toimintatapoja ja menetelmiä kielen opetukseen. Menetelmä on valittava kielitaidon, tavoitteen ja tarpeen mukaan. Kielitaito saattaa olla vähäinen varhaiskasvatuksen aloitusvaiheessa. Tekemällä oppimisesta ja visuaalisista keinoista on paljon hyötyä kielenkehityksen tukemisessa. Monikanavaiset opetusmenetelmät ovat eduksi kaikille ryhmän lapsille. Toiminnallisten menetelmien erityispiirre on, ettei yhteistä kieltä välttämättä tarvita. Aikuisen on tarkistettava omaa kielenkäyttöään, sillä lapsi oppii kieltä, jota hänen kanssaan käytetään. Puhetta ei ole tarkoitus korjata muistuttamalla virheistä, vaan esimerkkiä näyttämällä. (Halme 2011, 94–95.)

3.3 Oppiminen leikin ja toiminnallisuuden avulla

Lasten menneisyydestä, nykyisyydestä, tulevaisuudesta ja muutosten vaikutuksista voidaan saada tietoa kerrottujen tarinoiden avulla. Lapset kertovat ja tuottavat kertomuksia, jotta he saavat merkitystä kokemalleen. (Lähteenmäki 2013, 31.) Varhaiskasvatuksen perusteet (2018, 21–22) pohjautuu oppimiskäsitykseen, jossa lapset oppivat, kehittyvät ja kasvavat vuorovaikutuksessa lähiympäristön ja muiden ihmisten kanssa. Tämä pohjautuu näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana, sillä ihmisellä on synnynnäinen uteliaisuus ja halu oppia uutta. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Lasten oppimista tapahtuu jäljitellen, havainnoiden, sekä ympäristöä tarkkaillen.

Varhaiskasvatuksen perusteet (2018, 38–39) mieltää leikin keskeiseksi toimintatavaksi. Leikki tukee hyvinvointia, kehitystä ja oppimista. Leikissä yhdistyy keskeisiä oppimista tukevia elementtejä, kuten yhdessä tekeminen, innostus ja omien taitojen haastaminen. Kasvattaja turvaa leikin edellytykset ja ohjaa sitä sopivalla tavalla, huolehtien kaikkien lasten mahdollisuuksista osallistua. Leikki ilmentää ja edistää kokonaisvaltaisesti tiedollisia, motorisia ja sosiaalisia taitoja. Leikkiä voidaan hyödyntää, kun halutaan muodostaa luottamuksellinen suhde rohkaista lasta. Leikkiä pidetään olennaisena osana kehityksen arviointia, sekä opetuksen, kasvatuksen ja kuntoutuksen välineenä. (Nurmi ym. 2015, 70–71.)

Aikuisella on vastuu tukea ja monipuolistaa lasten leikki-tilanteita. Yhteisissä leikeissä aikuinen varmistaa, että jokainen saa leikissä onnistumisen kokemuksia. Yhteisleikin emotionaalinen perusta on, että kaikki osallistujat voivat kokea vertaisryhmässä olonsa turvalliseksi ja tulevansa hyväksytyksi sellaisenaan, kun he ovat. (Nurmi ym. 2015, 70–71.) Leikin on todettu olevan lasten oppimisen kannalta merkityksellistä. Se on iloa tuovaa ja motivoivaa toimintaa, jossa omaksutaan uusia taitoja ja tietoja. On ratkaisevaa ymmärtää leikin merkitys oppimiseen, hyvinvointiin ja kehitykseen. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2018, 22.)

Leikkiessään lapsi käsittelee kokemuksiaan, eteen tulevia uusia asioita, merkityksiä sekä suhteitaan toisiin ihmisiin ja ympäristöön. Leikkiä pidetään parhaana tapana harjoitella sisäisen säätelyn taitoja. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse,

sitä enemmän kokemukset perustuvat tapahtumien aikaisiin tunnetiloihin, kognitiivisesti järjestäytyneiden ajattelumallien sijaan. Leikki sallii mielikuvituksen vapaan käytön ja vapauttaa käsittelemään ikäviäkin kokemuksia. Leikin avulla voidaan eläytyä toisten maailmaan ja opetella kuvittelemaan. (Sajaniemi ym. 2015, 123, 129.)

Samuelssonin ja Pramlingin (2016) kehityksellisen pedagogiikan näkökulmasta, varhaiskasvatuksessa pienten lasten oppimisen tukemisen taustalla on fenomenografinen tutkimusperinne. Perinne liittyy siihen, kuinka ihmiset hahmottavat ympäröivää maailmaa. Opettajien ja pienten lasten käsitykset oppimisesta usein eroavat toisistaan. Aikuisen käsitys oppimisesta saattaa perustua tietämiseen, mutta lapset kokevat oppivansa tekemällä, kokeilemalla ja harjoittelemalla. Esimerkiksi kun lapsia ohjattiin askartelun avulla ymmärtämään ajan käsitettä, kokivat he itse oppineensa askartelemaan kelloja. (Kronqvist 2017, 27.)

Kehityksellinen pedagogiikka korostaa itse oppimistoimintaa ja sen merkitystä. Tällä tarkoitetaan huomion kiinnittämistä siihen, miten lapsi oppii ja erottamalla se varsinaisen tekemisen tavoitteesta tai tuloksesta. Kehityksellinen pedagogiikka näkee leikin ja oppimisen muodostavan yhteyden ja näin ollen kulkevan pedagogiikassa rinnakkain. Pedagogiikan on hyvä keskittyä leikkilisen oppimisympäristön luomiseen, jossa kasvattajat ovat sisäistäneet oppimisen ja leikin yhteyden. (Kronqvist 2017, 27.) Oppimista tapahtuu liikkuen, leikkien, itseään ilmaisten, tutkien ja taiteisiin perustuvassa toiminnassa. Työtävät, jotka ovat toiminnallisia, osallisuutta ja luovuutta edistäviä, ovat luontevia tapoja oppia. (Nurmi ym. 2015, 70–71.)

3.4 Sosiaaliset taidot, vertaissuhteet ja yhteisöllisyys kehityksen tukena

Sosiaaliset taidot ovat valmiuksia, joiden avulla lapsi pystyy arkipäivän tilanteissa saavuttamaan henkilökohtaisia päämääriään ja ratkaisemaan ongelmia. Ihanteellisen sosiaalisen tilanteen seuraukset ovat positiivisia, kuten leikkiin mukaan pääseminen, sosiaalinen aloitteellisuus ja ehdotusten tekeminen. Sosiaaliset tai-

dot edellyttävät kykyä tehdä havaintoja toisten ajatuksista, aikomuksista ja tunteista. Empatiakyvyn lisäksi tulee ymmärtää omia tunteita ja ilmaista niitä tilanteisiin soveltuvalla tavalla. Itsesäätely- ja tunnetaitoja pidetään sosiaalisen kompetenssin alataitoina. (Nurmi ym. 2015, 61.)

Empatian kehittyminen alkaa jo vauvana peilausjärjestelmien kautta. Jäljittelyn avulla vartalon ja raajojen liikkeet muuttuvat mielekkäiksi. Liikkeiden toistaminen vahvistaa hiljalleen koko kehon hallintaa ja samalla alkaa harjoittelu tunnetilojen oivaltamisesta ja niihin liittymisestä. Empatiakyky kehittyy hitaasti. On selvää, että lapsilla on synnynnäisesti erilaiset lähtökohdat oppimiselle ja empatian kehittymiselle. Varhaiskasvatuksessa on mahdollista tunnetaitojen harjoittelun kautta tukea lapsia kehittymään toisia huomioiviksi ja empaattisiksi. (Sajaniemi ym. 2015, 94-97.)

Yleensä vertaissuhteilla tarkoitetaan iältä ja kehitykseltään melko samalla tasolla olevien ihmisten keskinäisiä suhteita. Kyky toimia ja olla osallisena omassa yhteisössä kehittyy vertaissuhteissa. Eri ikäkausina tarpeet vertaissuhteille ovat muuttuvia, mutta varhaislapsuuden kokemukset vertaissuhteista heijastuvat myöhempien ikävuosien kykyyn sopeutua ryhmään. On helpompaa jakaa omia kokemuksiaan ryhmässä, jonka jäsenet tuntee ja johon hän kokee kuuluvansa. Lapset tarvitsevat aikuista sosiaalisten taitojen tueksi. Aikuiselta vaaditaan herkkyyttä tunnistaa ongelmakohdat, joista lapsi ei vielä selviä itsenäisesti. (Sajaniemi ym. 2015, 143–144.)

Positiivisilla kokemuksilla vertaissuhteista vahvistetaan sosiaalisia taitoja ja halua tehdä toisille hyvää. Vuorovaikutussuhteissa lisääntyy valmiudet yhteistyöhön, jakamiseen ja myötätuntoon toisia kohtaan. Ryhmä auttaa lasta kehittämään itseään suhteessa muihin. Aikuisen ja lapsen suhde ei ole tasavertainen, sillä aikuisen vastuulla on ylläpitää suhdetta. Tasavertaisissa sosiaalisissa suhteissa ikätovereidensa kanssa opitaan kuuntelemaan, auttamaan ja huomioimaan toisia. Ihanteellinen ryhmätoiminta sisällyttää erilaisuuden osana arjen luonnollisia toimintoja. (Sajaniemi ym. 2015, 146–147.)

Varhaiskasvatuksessa on varmistettava, että lapsi liittyy ryhmään ja löytää siinä oman paikkansa. Aikuisen tehtävänä on luoda ilmapiiri, joka kannustaa lapsia toimimaan keskenään, huomioiden kunkin yksilöllisiä taitoja ja ominaisuuksia. Kasvattajan tulee olla sensitiivinen, sillä on selvää, että osa lapsista tarvitsee toisia enemmän tukea. Kun lapsi kokee liittyneensä ryhmään onnistuneesti, tukee tämä hänen siirtymistensä kouluun ja muihin sosiaalisiin ryhmiin tulevaisuudessa. Ammattikasvattajan tehtävä on löytää juuri ne pedagogiset keinot, joilla lasten ystävyyssuhteita tuetaan. Positiiviset vuorovaikutussuhteet lisäävät ryhmän yhteisöllisyyttä. (Sajaniemi ym. 2015, 148.)

4 MAAHANMUUTON PSYKKINEN PROSESSI

Usein maahanmuuton syy saattaa kertoa henkilön terveyden voimavaroista. Kansainvälisten ja suomalaisten väestötutkimusten perusteella etenkin uhkaavista olosuhteista saapuneilla maahanmuuttajilla, esiintyy psyykkistä kuormaa ja alttiutta mielenterveyden häiriöille enemmän kuin kantaväestöllä. Pakolaistaustaisilla ihmisillä on esiintynyt traumaperäistä stressihäiriötä, masennusta ja ahdistuneisuushäiriötä. On erittäin huolestuttavaa, että noin puolella pakolaislapsista esiintyy psyykkisiä oireita. (Castaneda ym. 2018, 12, 193.)

Maahanmuutto ei välttämättä ole vapaaehtoista, vaikka tilanne lähtömaassa olisi kestämaton. Muuttuvat ulkoiset olosuhteet käynnistävät aina sisäisen prosessin, jossa muutoksen vaikutuksia käsitellään. Vapaaehtoista ja pakollista maahanmuuttoa yhdistää maahanmuuton psyykinen prosessi, mutta muuton syyt vaikuttavat prosessiin eri tavoin. Maahanmuuttoprosessia on muistettava tukea, vaikka siihen ei liittyisi traumaattisia kokemuksia, tai prosessin kriisiytymistä. Merkkejä sopeutumisesta ja kotoutumisesta ovat tasapainon ja toimintakyvyn löytyminen. (Haavikko & Bremer 2018, 15.)

Maahanmuuttaja voi kokea sisäisiä ja ulkoisia ristiriitoja, sekä vastakkainasettelua uutta yhteiskuntaa kohdatessaan. Vanhan ja uuden maan eroja tutkiessaan ihminen voi päättää, mitä haluaa uudesta ja vanhasta kulttuurista elämänsä. Ristiriitoja muiden kanssa saattaa syntyä, jos valtaväestö vaatii ”maassa maan tavalla” - käyttäytymistä, eikä hyväksy muihin kulttuureihin kuuluvia tapoja. Oman etnisen ryhmän edustajat voivat kritisoida liiallisesta toisen kulttuurin tapojen noudattamisesta ja oman kulttuurin laiminlyömisestä. Psyykinen pahoinvointi voi kasvaa, kun joutuu pohtimaan oikeuttaan henkilökohtaisiin asioihin. (Haavikko & Bremer 2018, 18.)

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos on toteuttanut maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksen vuosina 2010–2012, sekä ulkomaista syntyperää olevien työ- ja hyvinvointitutkimuksen 2014–2015 yhteistyössä Tilastokeskuksen ja Työ-

terveyslaitoksen kanssa. Tutkimuksiin osallistuneista lähes neljä viidestä oli kokenut jonkin traumaattisen tapahtuman. Heikoin terveys oli heillä, jotka ovat olleet pakotettuja lähtemään kotimaastaan. Elämänhallinnan haasteiksi koettiin tulojen riittämättömyys, syrjintäkokemukset, toimintakykyvaikeudet ja sosiaaliseen toimintaan osallistumisen vähäisyys. Yksinäisyyden kokemus ja psyykkinen kuormittuneisuus oli yleistä. Vahvuuksiksi koettiin tyydyttävä elämänlaatu, ihmissuhteet, terveys, ja luottamus muihin ihmisiin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2019; Tilastokeskus. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen. Maahanmuuttajat väestössä. Ulkomaalaistaustaiset.)

4.1 Maahanmuuttoprosessi voi kriisiytyä

Usein kriisiprosessi alkaa äkillisestä järkyttävästä yksittäisestä tapahtumasta. Kriisissä on erilaisia vaiheita, jotka voivat esiintyä yhdessä tai erikseen. Yleisesti kriisin vaiheet tunnistetaan sokki-, reaktio-, työstö- ja korjaamisvaiheena, sekä uudelleensuuntautumisvaiheena. Maahanmuuttoprosessissa kriisiytyminen kehittyy hitaasti ja sokkivaihe saattaa olla haastavaa tunnistaa, sillä merkittävää menetystä ei näytä tapahtuneen. Saapumisvaihe on yleensä myönteinen, jolloin tulijalla on erilaisia toiveita ja odotuksia tulevaisuuden suhteen. Ihminen menettää paljon uuteen maahan muuttaessa ja tämä voi olla traumaattista. Oman maan, ystävien ja sukulaisten taakse jättäminen, sekä yhteydenpidon mahdottomuus on raskasta. (Haavikko & Bremer 2018, 19,21.)

Psykologian tohtori Binnie Kristal-Andersson (2001) kuvaa uuteen maahan sopeutumista kolmivaiheisena prosessina. Nämä ovat saapuminen, kohtaaminen ja taakse katsominen. Saapumisvaiheessa kaikki on uutta ja ulkoiset olosuhteet ovat muuttuneet. Merkitykselliset ja tutut asiat, kuten ystävät, koti, suku, kotimaan arvot, kieli, kulttuuri ja tutut maisemat ovat poissa. Vaikka kotimaa olisi fyysisesti poissa, se on silti mielessä. Hämmennystä ja avuttomuutta voi erityisesti aiheuttaa vierauden tunne, uusiin olosuhteisiin suhtautuminen ja niissä selviytyminen. Välillä voi tuntua kuin toimintakyky ja autonomia katoaisi. (Haavikko & Bremer 2018, 17.)

Vaihe voi jatkua psyykkisenä mielentilana pitkään, eikä sijoitu pelkästään maa-hantuloon. Ihminen on saattanut asua pitkään uudessa kotimaassa, mutta on ju-miutunut psyykkisesti saapumisvaiheeseen. Kohtaamisvaiheessa psyykkinen prosessi etenee, kun uskaltaudutaan tutkimaan tuntematonta. Kohtaamisvaihe voi kestää useita vuosia. Ihminen tekee havaintoja uusista olosuhteista ja huo-maa konkreettisia, ulkoisia eroja suhteessa kotimaahan. Vertailua uuden ja van-han maan välillä voidaan tehdä tietoisesti ja tiedostamatta. Ymmärrys syventyy huomattavasti, kun opitaan uutta kieltä. Ihminen saattaa silti tuntea yksinäisyyttä, kaipausta, epäluuloisuutta, vierauden tunnetta ja juurettomuutta. (Haavikko & Bremer 2018, 17.)

Taakse katsominen on sopeutumisen kolmas vaihe. Tässä vaiheessa on luotu tasapainoinen malli itselle uudesta ja vanhasta kulttuurista. Suhde aiempaan ko-timaahan muuttuu energian antajaksi. Sen puoleen voi aina kääntyä, mutta se ei enää ohjaa arkisia toimia. Dialogi maan alkuperäisväestön tai jo kotoutuneiden kanssa, auttaa pääsemään ulkoisten erojen vertailua syvemmälle. Maahanmuut-tajiin tulee suhtautua myönteisen uteliaasti ja olla valmiina dialogiin. Vuoropuhelu mahdollistaa yhteiskunnan syvempien rakenteiden ja arvojen hahmottamisen. Sopeutumisprosessi ei välttämättä etene suoraviivaisesti vaiheesta toiseen. Kun tietoisuus syventyy uudesta kulttuurista, saattaa kysymykset toistua omissa poh-dinnoissa. (Haavikko & Bremer 2018, 18.)

Pakolaisuus on mahdollinen uhka henkilön psyykkiselle hyvinvoinnille. Pako-laisuuden synnyttämä reaktio on yksilöllistä ja selviytyminen riippuu omista voi-mavaroista, menneistä kokemuksista ja muista tekijöistä. Suuri osa pakolaisista on kantaväestöä herkistyneempi mielenterveysongelmille ja pakolaisuuteen voi liittyä kasvava palveluntarve. Osalla pakolaisista on entisestä kotimaastaan trau-matisoivia kokemuksia, kuten erilaisia väkivallantekoja tai on nähnyt läheisiin kohdistunutta väkivaltaa. Lapset ovat saattaneet joutua saman väkivallan koh-teeksi. (Castaneda ym. 2018, 48-51.)

4.2 Mielenterveyteen vaikuttaa lapsuudenaikaiset tapahtumat

Lapsen elämäntapahtumat voivat olla riskitekijöitä, erityisesti toistuvat menetykset tai erot. Riskitekijöiden lisäksi mielenterveyden kehittymiseen vaikuttaa lapsen resilienssi. Resilienssillä tarkoitetaan yksilön kykyä palautua ja kohdata traumoja ilman, että mielenterveys häiriintyy. (Santalahti ym. 2015, 72.) Mielenterveyttä suojaavat tekijät auttavat selviytymään kriiseistä ja vastoinkäymisistä, vahvistavat toimintakykyä sekä ylläpitävät terveyttä. Kaikkiin riski- tai suojatekijöihin ei yksilö pysty itse vaikuttamaan. Suojaavia sisäisiä tekijöitä on muun muassa terveys, hyvä itsetunto, ongelmienratkaisutaidot ja toiveikkuus. Ulkoisia suojatekijöitä voi olla esimerkiksi sosiaalinen tuki, riittävä toimeentulo ja turvallinen ympäristö. (Erkko & Hannukkala 2018, 31.)

Kun ihmisellä on useita riskitekijöitä samanaikaisesti, mielenterveys kuormittuu ja hyvinvointi on vaarassa heikentyä (Erkko & Hannukkala 2018, 31). Trauman voi aiheuttaa pitkäaikainen altistuminen monille pienille ikäville kokemuksille yhden suuren kokemuksen sijaan. Mielenterveyden kuormittumisen riski on korkeampi maahanmuutossa ja etenkin pakolaisuudessa. Traumaattisten kokemusten jälkeen huoltajat saattavat kokea epäonnistuneensa lapsen suojelutehtävässä. Lasten oireilu saattaa muistuttaa vanhempia omista traumaistaan, jonka jälkeen he voivat vetäytyä tai tuntea itsensä vaurioituneiksi ja kyvyttömiksi. (Peltonen 2019.)

Yleensä lapsen voimavarat ovat kiinnittyneet kehitystehtäviin, jotka ovat kyseiselle ikäkaudelle tyypillisiä. Traumaattiset tapahtumat aiheuttavat tyypillisten kehitystehtävien lisäksi uusia kehitystehtäviä, jotka sitovat käyttöönsä olemassa olevat taidot ja voimavarat. Tällöin yleensä harjoittelun alla olevat tai juuri opitut taidot ovat haavoittuvaisimpia, jolloin lapsi saattaa vaikuttaa nuoremmalta kuin aiemmin. Mitä enemmän ikäkaudelle tyypillisiä kehitystehtäviä jää suorittamatta, sitä enemmän lapsi altistuu käyttäytymiseen ja mielenterveyteen liittyviin haasteisiin pitkällä aikavälillä. Oppimiselle ja normaalille kehitykselle ei jää tilaa, kun koko kapasiteetti on trauman käytössä. (Peltonen 2019.)

Kaikki kärsivät joskus jonkinasteisen trauman elämässään. Yleensä ihminen toipuu ajan myötä. Traumaperäinen stressihäiriö voi kehittyä, kun keho ei pysty enää käsittelemään rajua ja pitkittynyttä traumaa. Tila tunnetaan lyhenteellä PTSD eli Post Traumatic Stress Disorder, joka aiheuttaa aivoissa pitkäaikaisia muutoksia. PTSD-oireet ovat kirjavia ja traumaattinen kokemus voi tulla tietoisuuteen takauamina tai painajaisina. Ihminen saattaa eristäytyä tai olla jatkuvasti varuillaan ja ärtynyt. Psykiatriset oireet, kuten masennus ja muutokset kognitiivisissa toiminnoissa ovat yleisiä. Pahimmillaan oireet voivat johtaa ihmisen sosiaalisen toimintakyvyn vaarantumiseen. (Howard & Crandall 2007.)

Riskeihin on syytä kiinnittää huomiota, sillä kantaväestöön verrattuna depression ja traumaperäisen stressihäiriön esiintyvyys on suurempi. Arvellaan, että taustalla vaikuttaa maahanmuuton sosiaaliset stressitekijät. Stressi voi aiheuttaa psykiatristen häiriöiden puhkeamisen. Pakolaistaustaiset maahanmuuttajat kokevat paljon stressitilanteita jo ennen maahantuloa, sillä lähtö kotimaasta voi olla suunnittelematon ja nopea, eikä määränpäästä ole välttämättä tietoa. Uudessa maassa stressiä voi aiheuttaa sopeutuminen uuteen kulttuuriin, kielen oppiminen sekä sosiaalisten tuen ja verkostojen puuttuminen. (Cantor-Graen & Selten 2005.)

Lapsi, joka on kasvanut uhkaavassa ympäristössä, oppii helposti näkemään ympäröivän maailman uhkaavana. Pakolaistaustaisessa maahanmuutossa voi olla kyse useasta, ei vain yhdestä järkyttävästä tapahtumasta. Pitkäaikaisessa koko elinpiiriä uhkaavassa ympäristössä elävälle lapselle saattaa kehittyä poikkeava tapa havainnoida itseä ja ympäristöä, sillä hippokampuksen toiminta on alentunut ja amygdalan lisääntynyt. (Peltonen 2019.) Amygdalalla, eli mantelitulmakkeella on ratkaiseva rooli, kun tulee reagoida nopeasti ympäristössä pelkotuntemuksia aiheuttavaan uhkaan. Mantelitulmake koordinoi tilanteisiin sopivat käyttäytymisvasteet. (Pitkänen 2003.)

4.3 Aikuinen tukee lapsen sisäistä säätelyjärjestelmää

Sisäistä säätelyjärjestelmää kutsutaan biologiseksi valpastumisjärjestelmäksi. Järjestelmän tarkoituksena on valvoa jatkuvasti yksilön ja ympäristön suhdetta ja aktivoitua ärsyke muutoksista. Äkilliset, voimakkaat ja odotuksista poikkeavat ärsykkeet laukaisevat tarkoituksenmukaisen stressireaktion, joka auttaa toimimaan muuttuneissa tilanteissa. Stressireaktioita on opittava säatelemään, sillä jatkuvasti käynnistyvä ja aktiivinen stressijärjestelmä kuluttaa kohtuuttomasti energiaa. Kasvattajien tehtävänä on ohjata lapsen reagoitivalmiuksia kesyyntymään, sillä säatelemättöminä ne voivat aiheuttaa kehitykselle merkittävää haittaa. (Sajaniemi ym. 2015, 29–30.)

Opetus- ja kasvatustieteen ammattilaisten tulee olla tietoisia stressijärjestelmän toiminnan peruseräistä, sillä stressin säätelyä pidetään kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ytimenä. Elämän lähtökohdat vaikuttavat taitoon säädellä stressiä, sillä laiminlyövä ja korkea riskin ympäristöön syntyvän lapsen kehitys on jo vaarantunut. Jo raskaudenaikaisen pitkäaikaisen stressin on havaittu vaikuttavan kehittyvään sikiöön. Turvattomassa ja kuormittavassa ympäristössä odottavat äidit synnyttävät lapsia, joiden stressijärjestelmä voi olla alusta asti herkkä aktivoitumaan vähäisistä uhkaärsykkeistä. (Sajaniemi ym. 2015, 110, 57.)

Aikuisilla on aiempien kokemusten ja kognitiivisen kypsyyden vuoksi kokonaisvaltaisempi ymmärrys kuin lapsilla. Arjen rutiinit ovat informaatiota siitä, mitä on tapahtunut, mitä tapahtuu seuraavaksi ja missä vaiheessa päivää ollaan. Järkyttävät tapahtumat rikkovat aina ennustettavuuden, jolloin lapsi voi tarvita apua informaation rakentumiseen pitkään tapahtumien jälkeen. (Hedrenius & Johansson 2016, 136–138.) Mikäli kognitiivinen kehitys häiriintyy, lapsella ei välttämättä ole kykyä tarkistaa nykyhetken turvallisuustilannetta. Neutraalit ja turvalliset tilanteet saattavat sisältää ärsykejä ja takauksia uhkatilanteisiin, jolloin aivot kytkevät itsensä hälytystilaan yhä uudelleen ja uudelleen. (Peltonen 2019.)

Aivot tarvitsevat stressiin ja tyyntymiseen liittyvää palkitsevuutta. Lapsilla on aikuisia heikommat yhteydet aivojen säätelykeskuksiin, jolloin aikuisen tulee huolehtia siitä, ettei epäjärjestyksen tila kestä liian pitkään. Lapsi voi alkaa käyttäytyä

rauhattomasti ja reaktiivisesti, jos epäjärjestyksen tila kestää sietämättömän kauan. Kun epäjärjestystä seuraa järjestys, elämänhallinnan taidot vahvistuvat. Säättely on jatkuvasti kehittyvä taito, jota voidaan tukea vuorovaikutustilanteissa. Aikuisen tehtävänä on havainnoida, milloin lapsi tarvitsee apua löytääkseen järjestyksen. Valmiustilan, epäjärjestyksen ja järjestyksen syklin ymmärtäminen on tarpeen, jotta lapsen kehitystä voidaan turvata. (Sajaniemi ym. 2015, 35–37.)

Toistuva valpastuminen, ilman aikuisen kanssasäättelyä voi vahvistaa lapsen taipumusta reaktiivisuuteen. Lasta ohjaa läsnä oleva aikuinen, sillä lapsen säätelytaidot ovat vielä epäkypsät. On muistettava, että lapsi kehittyy joka hetki ja jokainen kohtaaminen lapsen kanssa on merkittävä. Aikuisen avulla lapsi oppii löytämään uusia tapoja toimia haasteellisissa tilanteissa. Vakauden vähyys varhaisessa kehityshistoriassa, ei estä kehityksen kulkuun puuttumista. Varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä ammattitaitoisten aikuisten on mahdollista pienillä teoilla muuttaa kehityksen suuntaa. Lapsi alkaa vahvistaa itseään, kun häneen suhtaudutaan avoimesti, kannustavasti ja myönteisesti. (Sajaniemi ym. 2015, 40–41, 58.)

Uhkaavista kasvuolosuhteista saapuneiden lasten arkeen ankkurointiin on kiinnitettävä huomiota. Traumatisoituneiden lasten oleminen ja tekeminen voi olla sekavaa ja fysiologinen säätely näyttäytyy usein ylivirittyneisyytenä. Trauma voi nousta pintaan arjen toiminnoissa, joka haastaa kasvattajaa, sillä mitään erityistä ei näytä tapahtuneen. Lapselle ei ole välttämättä kehittynyt keinoa käsitellä trauma, joten tuntemusten sanoittaminen on hankalaa. Tilanne voi olla kasvattajalle hämmentävä ja herättää kysymyksiä, joihin lapsi ei osaa vastata. Lapselle voidaan kerrata mitä nyt ollaan tekemässä ja muistuttaa siitä, että ympäristö on turvallinen. (Peltonen 2019.) Kun aikuinen vahvistaa turvaa merkitsevää viestintää, palautuu sosiaalisen liittymisen myötä yhteys lapseen. Lapsi on taas valmis kuuntelemaan ja pystyvä sitoutumaan toimintaan. (Sajaniemi ym. 2015, 114.)

4.4 Alle kouluikäisten lasten kriisireaktioita

Varhaislapsuudessa kasvu ja kehitys tarkoittavat jatkuvaa muutosprosessia, joka saattaa muodostua subjektiivisena kokemuksena yllättävämmäksi tai suuremmaksi mihin lapsi on edellisen elämänkokemuksensa perusteella varautunut. Tämä voi laukaista lapsen kehon stressijärjestelmässä prosessin, joka muodostaa normaalille kehitykselle uhkatekijän. (Langinauer 2011.) Lapsi, joka on kohdannut järkyttävän tapahtuman, saattaa ottaa kehityksessä hetkellistä taantumaa ja hakea tavallista enemmän läheisyyttä ja huolenpitoa. Lapsi käsittelee mielessään kokemaansa, joten hetkellistä taka-askelta kehityksessä pidetään normaalin vaiheena toipumisprosessia.

Taantumisen aikana lapsi ei välttämättä suoriudu asioista, jotka ennen sujuivat. Lapselle voi syntyä uusia pelkoja asioista, jotka eivät aiemmin ole pelottaneet. Eroahdistus on yleistä ja lapsi saattaa pelätä, että hänen läheiselleen sattuu jotain. Itkuisuus ja kaipauksen osoittaminen on tavanomainen kriisireaktio. Keskityminen voi olla haastavaa, eikä lapsi pysty suunnata tarkkaavaisuuttaan. Paikallaan istuminen voi olla haaste ja yleinen levottomuus saattaa purkautua yliaktiivisuutena. (Hedrenius & Johansson 2016, 136–138.)

Lapsella sietokyky voi ylittyä nopeasti, jolloin tehokkaasta tiedonkäsittelystä vastaavien etuotsalohkojen toiminta alkaa hiipua. Etuotsalohkojen ja muiden aivoalueiden yhteys voi lopulta katketa ja tämä saattaa johtaa harkinnan katoamiseen ja reaktiiviseen käyttäytymiseen. (Tommola & Häkkinen 2017, 13–15.) Reaktiivisuus voi näyttäytyä rähinöintinä tai uhkarohkeutena, eikä lapsi yleensä tunne oloaan turvallisesti. Lähellä olevilta aikuisilta vaaditaan sensitiivisyyttä havaita ja tunnistaa ahdinko lapsen vaarallisen käytöksen taustalla. (Hedrenius & Johansson 2016, 139.)

Kriisireaktioita voivat olla univaikeudet, jolloin nukahtaminen yksin on vaikeaa ja uni saattaa olla katkonaista. Lapsi saattaa heräillä toistuvasti ja olla päämäärätömän levoton. Ongelmia voi ilmetä syömisen suhteen, jolloin lapsi saattaa olla ruokahaluton tai syödä liikaa. Kauaskantoisimmat vaikutukset liittyvät aivojen ra-

kenteiden muokkaantumiseen, kun stressi jatkuu liian pitkään. Ahdistuksen ja pelon aiheuttama tunne voi tallentua aivoihin, jolloin näihin liittyvät aivoalueet hermo-yhteyksineen vahvistuvat. Näin ollen yhteyksiä, joita tarvitaan suunnitteluun, päättelyyn ja käyttäytymiseen, muodostuu vähemmän. (Tommola & Häkkinä 2017, 13–15.)

On täysin mahdollista, että lapsi saattaa järkyttävän tapahtuman jälkeen kuvitella itse aiheuttaneensa sen (Hedrenius & Johansson 2016, 137–139). Maagisella ajattelulla tarkoitetaan lapsen kokevan maailmaa paljolti omasta näkökulmastaan, jolloin lapsi saattaa ajatella voivansa vaikuttaa asioihin, joihin on täysin mahdotonta vaikuttaa (Piaget, 1929). Leikillä on suuri merkitys kriisiprosessin työstö- ja käsittelyvaiheessa. Leikin kautta lapsi käsittelee, yrittää ymmärtää ja selvittää kokemiaan asioita. Leikin aikana lapsi voi testata vaihtoehtoisia tapahtumia ja rooleja. (Hedrenius & Johansson 2016, 139.)

Liiallisen kuormituksen vaikutus voi olla vahingollista lapselle, sillä aivojen kehitys on vielä kesken. Parivuotiaana aivojen etuotsalohkot alkavat kypsyä ja tämä jatkuu lapsuuden ajan noin 20 - vuotiaaksi asti. Etuotsalohkoja voidaan nimittää aivojen komentokeskukseksi, jossa ohjataan alempien ja primitiivisten aivoalueiden toimintoja, yhdistellen niistä tulevaa tietoa. Komentokeskus vastaa tunteiden ja käyttäytymisen säätelystä, mutta keskeneräiset aivot eivät osaa täysin käsitellä ärsyketulvaa. (Tommola & Häkkinä 2017, 13–15.)

Mikäli aiempi ympäristö on ollut riittävän uhkaava, voi lähes mikä tahansa tilanne tuntua pelottavalta. Uhan ollessa aktiivinen, arkitilanteisiin liittyviä turvallisia ja neutraaleja muistoja ei muodostu. Lapselta puuttuu nämä normaalia maailmankuvaa rakentavat muistokansiot ja lapsi saattaa elää eri todellisuutta kuin muut. (Peltonen 2019.) Lapsi voi herkistyä stressille ja nähdä toistuvasti mahdollisia uhkia, jolloin ahdistus jää päälle. (Tommola & Häkkinä 2017, 13–15.) Aikuinen voi tunnistaa prosessiin liittyviä vaiheita, jotta lapsen tarpeet tulevat täytetyiksi. Kun lapsi on saanut riittävästi varastoitua suojaa ja läheisyyttä, voi hän jonkin ajan kuluttua hankkia uusia valmiuksia uudelleensuuntautumisvaiheeseen.

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tämä opinnäytetyö on kehittämishanke ja kehittämistyötä tehtiin osana MIELI Suomen Mielenterveys ry:n Mami – Maahanmuuttajalapsille mielenterveystaitoja - hanketta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää MIELI ry:n tuottamalle *Millainen on sinun tarinasi?* – materiaalille työskentelymallit, jotka soveltuvat varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin. Materiaali on työväline lasten oman maahanmuuttoprosessin käsittelyyn. Tarve työskentelymalleille nousi suoraan työelämästä.

Kehitettävät työskentelymallit ovat parhaimmillaan helposti käyttöönotettavat ja selkeät. Työskentelymallien avulla varhaiskasvatuksen ammattilaiset voivat tukea maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden mielenterveystaitoja, sekä tunnistaa yksilöllisiä maahanmuuttoprosesseja. Työskentelymalleista voidaan saada apua tuki- ja palvelutarpeen tunnistamisessa, jolloin ammattikasvattajat voivat kohdentaa omaa toimintaansa niin, että lasten kasvua, kehitystä ja oppimista tuetaan yksilöllisesti.

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Kehittämistyön itsenäisenä menetelmänä toteutettiin ryhmäkeskustelut. Elävässä ja antoisassa ryhmäkeskustelussa on havaittavissa, kuinka ryhmässä perustellaan ja esitetään mielipiteitä, neuvotellaan näkemyksistä, ilmaistaan erimielisyyttä ja päädytään jaettuun ymmärrykseen keskustelun aiheesta (Pietilä 2017, 111). Ryhmäkeskusteluista nousevista ajatuksista, näkemyksistä ja pohdinnoista täydennettiin opinnäytetyön teoriaosuutta ja kehitettiin työskentelymalleja. Teoriaosuuden tarkoituksena on perehdyttää ja helpottaa työskentelymallien käyttöönottoa. *Millainen on sinun tarinasi?* – materiaalille on ennen opinnäytetyötä ollut erilaisia työskentelymalleja nuorille ja alakouluikäisille. Näiden työskentelymallien soveltaminen varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin oli haaste, johon pyrittiin tällä opinnäytetyöllä vastaamaan.

6.1 Toimintaympäristö ja kohdejoukko

Työelämäkumppani MIELI Suomen Mielenterveys ry on esiintynyt nykyisellä nimellään vuodesta 2019, mutta on toiminut noin 120 vuotta mielenterveystyön tekijänä, innoittajana ja uudistajana. Työ on aineellisesta avusta laajentunut yleiseen auttamiseen, henkisessä hädässä tukemiseen ja mielenterveystaitojen edistämiseen. MIELI ry kertoo perustehtävänsä olevan mielenterveyden edistäminen ja ongelmien ehkäisy. Työhön laajasti vaikuttavia ilmiöitä ovat muun muassa globaalistuminen, yhteiskunnan eriarvoistuminen, uusyhteisöllisyys, kulttuurin vahvistuminen ja yksilöllistyminen. MIELI ry:n tavoitteena on olla erottuva toimija digitaalisessa maailmassa, sekä helposti lähestyttävä tuen ja avun tarjoaja. (MIELI Suomen Mielenterveys ry, 2015.)

MIELI ry toteuttaa Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa Mami – Maahanmuuttajalapsille mielenterveystaitoja -hanketta vuosina 2018–2019. Hankkeessa tuotetaan varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin soveltuva tukimateriaali ja koulutusmalli, joiden tavoitteena on vahvistaa maahanmuuttajataustaisten lasten

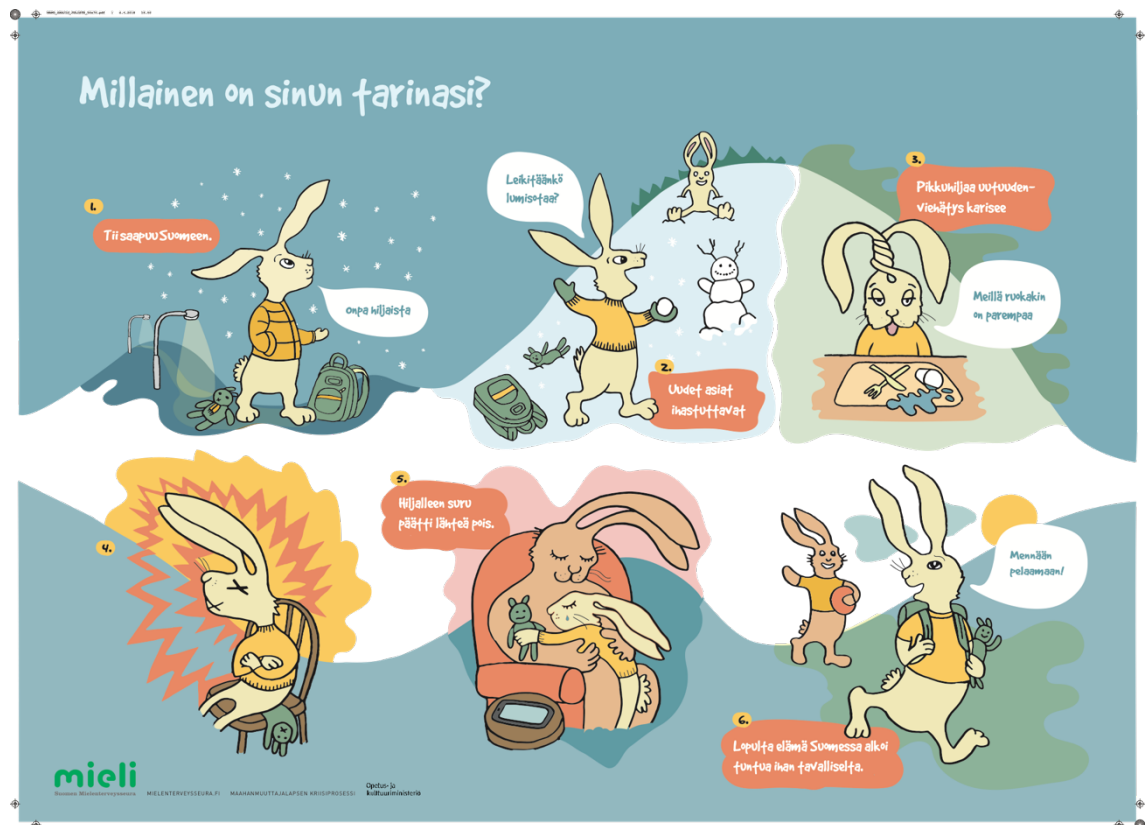
ja perheiden mielenterveystaitoja. Tukiaineisto on käsikirja maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden parissa työskenteleville varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Tukiaineisto koostuu teoriasta, MIELI ry:n tuottamista materiaaleista, sekä erilaisista harjoituksista. Materiaaleja ja harjoituksia kehitetään kodin ja varhaiskasvatuksen yhteistyöhön, taidelähtöisiin työtapoihin, maahanmuuton kriisiprosessiin, tietoisuustaitoihin sekä tunne- ja kaveritaitoihin. Tukiaineiston ja koulutusmallin keskeinen tavoite on ylläpitää ammattikasvattajien työssäjaksamista. Opinnäytetyön teoriataustaa hyödynnetään hankkeessa tuotettavaan tukiaineistoon, koulutusmallin kehittämiseen ja MIELI ry:n verkkosivuilla.

Kehittämisyhteistyötä tehdään varhaiskasvatuksen ammattilaisten kanssa. Hankkeessa mukana olevat 12 ammattikasvattajaa testaavat ja kehittävät MIELI ry:n tuottamia materiaaleja omassa työssään maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden kanssa. Heitä on Espoosta, Turusta, Järvenpäästä ja Helsingistä. Koulutusmallia kehitetään vuosina 2018–2019 ja pilotoidaan syksyllä 2019. Hanke hakee tammikuussa 2020 Opetushallitukselta rahoitusta valtakunnalliseen henkilöstökoulutushankkeeseen, jossa Mami -hankkeen tuotokset jalkauteaan. Koulutuksia on tarkoitus toteuttaa Espoossa syksyllä 2020. Koulumaailmaan vastaava Mielenterveystaitoja maahanmuuttajaoppilaille (Mima) – hanke on toteutettu vuosina 2017–2018. Hankkeita yhdistää kehittämissyhteistyö kentän toimijoiden kanssa.

6.2 Millainen on sinun tarinasi? – materiaali

Materiaali on MIELI ry:n työskentelyväline oman maahanmuuttoprosessin käsittelyyn. Materiaalin avulla on tarkoitus laatia omasta maahanmuutosta kertova tarina. Materiaali koostuu taustatarinasta ja sarjakuvasta, joissa seikkailee Tii-jänishahmo, joka yrittää sopeutua uuteen maahan ja kulttuuriin. Taustatarina sijoittuu koulumaailmaan ja auttaa hahmottamaan, mistä työskentelyssä on kyse. Taustatarinasta saattaa löytyä asioita, joita lapsi ja hänen perheensä voivat tunnistaa omista kokemuksistaan. (MIELI Suomen Mielenterveys ry. Materiaalit. Julisteet ja kortit. Millainen on sinun tarinasi? Maahanmuuttajalapsille.)

Sarjakuvan kuvitus perustuu maahanmuuton psyykkiseen prosessiin. Sarjakuva löytyy esimerkkitarinalla kuvitettuna ja itse täydennettävänä. Ensimmäisissä kuvissa näyttäytyy saapumisvaihe, jossa uudet asiat ja uusi kotimaa tuntuvat kiehtovalta ja innostavalta. Havainnot uudesta yhteiskunnasta ovat pikkuhiljaa realistisempia ja ikävä entiseen kotimaahan voi nostaa päätä. Reaktiovaiheessa pettymys on yleinen tunne, jolloin alkuvaiheen kohonnut psyykkinen hyvinvointi voi laskea ja aiheuttaa mielenterveyden kuormittumista. Reaktio voi näyttäytyä passiivisuutena. Viimeiset kuvat esittävät uudelleen orientoitumisen vaihetta. Elämä alkaa palautua ja olo on toipunut. Arkea nimittää enää tavalliset ilot, surut ja tyyneys. (Haavikko & Bremer 2018, 19–23.)

Kuva 3. Lähde: (MIELI Suomen Mielenterveys ry. Materiaalit. Julisteet ja kortit. Millainen on sinun tarinasi? Maahanmuuttajalapsille.)

6.3 Ryhmäkeskustelu kehittämisen menetelmänä

Opinnäytetyön itsenäiseksi menetelmäksi valittiin ryhmäkeskustelu. Erilaisia ajattelutapoja on vertailtava, jotta ryhmäkeskustelun osallistujien kesken voidaan

muodostaa yksilöllisistä kokemuksista ja käsityksistä yhteistä ymmärrystä. Yleensä ryhmä pyrkii pääsemään yhteiseen ymmärrykseen toisistaan poikkeavista näkemyksistään huolimatta. Osallistujien keskinäinen vuorovaikutus ja omista tulkinnoista käytävät neuvottelut antavat mahdollisuuden analysoida ajattelutapoja, perusteluja ja käsitteitä, joihin ryhmä tukeutuu toimien kulttuurisena ryhmänä. Ryhmäkeskustelujen aikana haastattelijan asema on toisenlainen kuin kysymys–vastaus -formaattia noudattavissa yksilöhaastatteluissa. Ryhmäkeskustelussa ollaan moderaattorin asemassa, ohjaten keskustelua ja aktiivista vuorovaikutusta siten, että erilaiset näkökulmat tulevat monipuolisesti edustetuiksi. (Pietilä 2017, 111, 114,152.)

Ryhmäkeskustelussa osallistujat eivät välttämättä suuntaa puheenvuoroja moderaattorille, vaan keskustelu etenee luonnollisesti, kun kommentoidaan toisten osallistujien näkökulmia. Ei ole aina itsestään selvää, että monipuolista keskustelua saadaan aikaiseksi. Jotta aineisto on mahdollisimman monipuolinen ja moniääninen, on huolehdittava, että jokaisella osallistujalla on puheenvuoroja. Osallistujilla saattaa olla aiheesta voimakkaita mielipiteitä, jolloin erimielisyyttä saataan tuoda esiin. Havainnoinnissa voidaan kiinnittää huomiota osallistujien ei-sanalliseen viestintään. Huokauksilla tai ilmeillä voidaan viestiä erimielisyyttä toisen näkemyksistä. (Pietilä 2017, 111–114.)

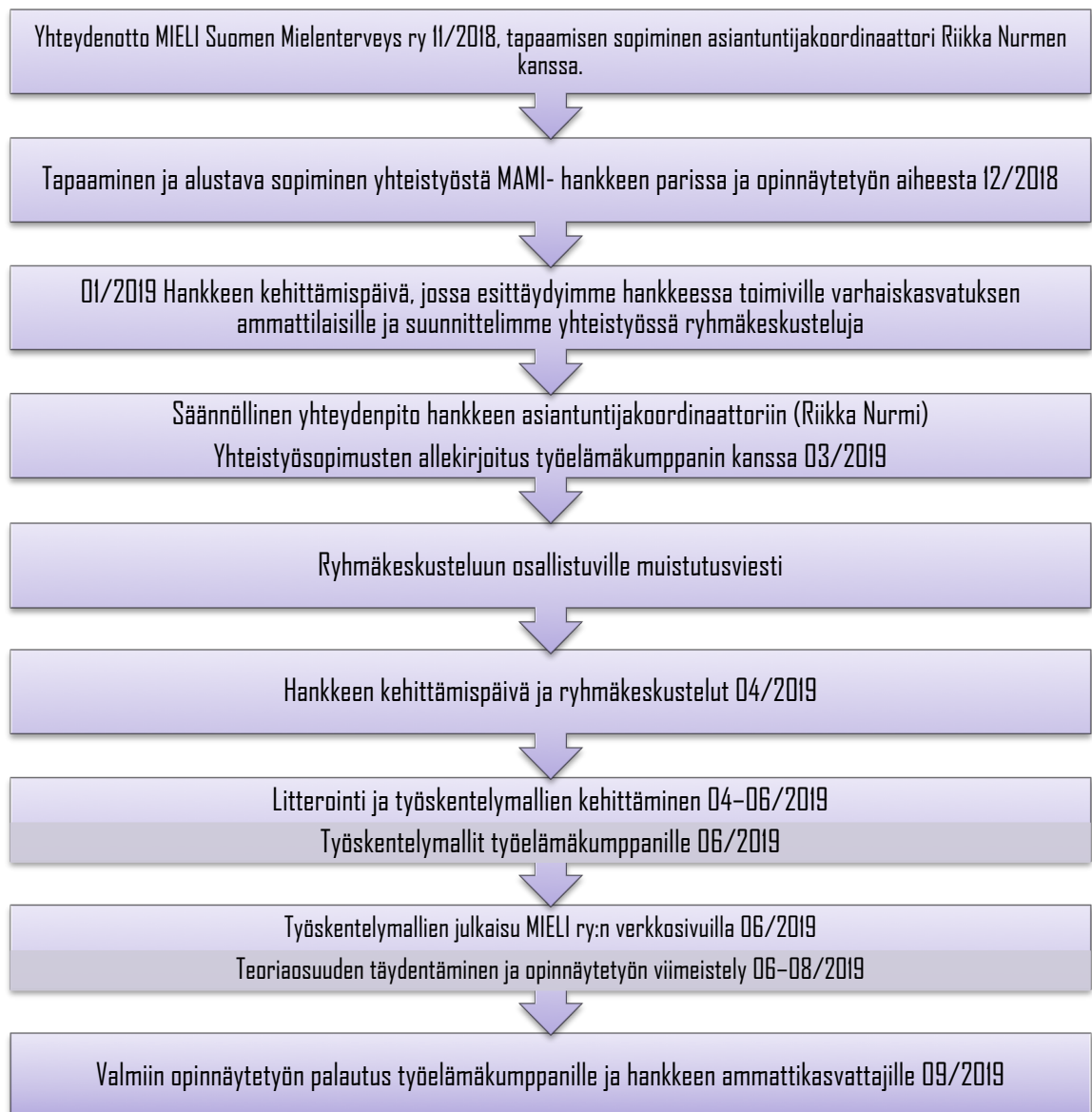
Ryhmäkeskustelua kantoi erilaiset teemat. Selvitettiin, millainen kokemus ammattikasvattajilla jäi testausvaiheesta. Ammattikasvattajilla on tietoa siitä, kuinka erilaiset psyykkiset prosessit varhaiskasvatuksen arjessa näyttäytyvät. Kehittämistyön kannalta haluttiin tietää, kuinka kasvattajat kokivat maahanmuuttoprosessin eri vaiheet ja voidaanko materiaalia käyttää näiden tunnistamiseen ja tukemiseen. Ammatillisilla on koulutuksensa ja työhistoriansa vuoksi näkemystä siitä, kuinka materiaalia voidaan käyttää eri-ikäisten lasten kanssa ja mitä työskentelyssä tulee huomioida. Koti ja varhaiskasvatus ovat lapsen tärkeimmät kehitysympäristöt, joten ajatuksia materiaalin hyödyntämisestä perheiden kanssa toivottiin. Työskentelymallien kehittämisen kannalta oli merkittävää tietää, kuinka kasvattajat kokivat materiaalin edistävän kodin ja varhaiskasvatuksen välistä yhteistyötä ja vanhemmuuden tukemista.

Maahanmuuttoprosessi vaikuttaa lapsen laaja-alaiseen osaamiseen, joten selvitettiin, kuinka materiaalia tulee kehittää, jotta työskentelyllä voidaan tukea lapsen yksilöllistä kasvua, kehitystä ja oppimista. Työskentelymallien lisäksi itse materiaali saattaa kaivata kehittämistä toimiakseen varhaiskasvatuksessa. Ryhmäkeskustelun avulla selvitettiin, mihin suuntaan kehittämistä voidaan viedä. Koko hanketta koskevan tukiaineiston ja koulutusmallin kehittämisen kannalta oli oleellista tietää, millaista ammatillista osaamista kasvattajien mielestä materiaalin parissa työskentely vaatii. Hankkeen keskeinen tavoite on edistää ammattikasvattajien työssäjaksamista, joten kasvattajia kuultiin siitä, kuinka he kokevat materiaalin auttavan heitä työssään.

6.4 Kehittämisen prosessin kuvaus

MIELI Suomen Mielenterveys ry tarjoaa erilaisia materiaaleja, koulutusta ja välineitä lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten tueksi. Lasten mielenterveystaitoja edistävä päämäärä oli peruste yhteydenottoon opinnäytetyön merkeissä. Mami – Maahanmuuttajalapsille mielenterveystaitoja – hankkeen esitteisiin tutustuttiin ennen tapaamista. Opinnäytetyön aiheeksi valittiin maahanmuuttoprosessia käsittelevän työvälineen kehittäminen varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin soveltuvaksi. Osaa otettiin kahteen Mami - hankkeen kehittämispäivään. Ensimmäisessä esittäytyttiin hankkeessa mukana oleville varhaiskasvatuksen ammattilaisille ja toimitettiin saatekirje (Liite 1).

Suostumukset ryhmäkeskusteluun osallistumisesta varmistettiin paikan päällä. Ammattikasvattajat saivat *Millainen on sinun tarinasi?* – materiaalin mukaan tutustuttavaksi, testattavaksi ja ideoitavaksi. Testausaikaa oli noin kolme kuukautta. Hankkeessa toimivat ammattilaiset ovat eri puolilta Suomea ja testausvaihe suoritettiin oman työn ohessa. Suunnitelman esittämisen jälkeen hankittiin tutkimusluvut joka kaupungista. Hyväksytyn suunnitelmavaiheen jälkeen allekirjoitettiin yhteistyösopimukset työelämäkumppani MIELI Suomen Mielenterveys ry:n kanssa. Kuukautta ennen ryhmäkeskusteluja osallistujat saivat muistutusviestin materiaaliin tutustumisesta ja testaamisesta.

Kuva 4. Työelämäkumppanin yhteistyöprosessin kuvaus

Ryhmäkeskustelut toteutuivat hankkeen kehittämispäivänä Espoossa. Keskusteluille varattu osuus oli kehittämispäivän aamusta 45 minuuttia. Ryhmäkeskusteluun varattu tila valmisteltiin ajoissa heti aamusta. Ryhmäkeskusteluun osallistui lopulta 8 keskustelijaa, jotka jaettiin sattumanvaraisesti kahteen neljän henkilön pienryhmään. Ryhmäkeskustelijat eivät esiinny opinnäytetyössä omilla nimillään. Keskustelujen tallennusmenetelmänä käytettiin videointia. Suostumukset videointiin varmistettiin ensimmäisenä kehittämispäivänä, kun hankkeen ammattikasvattajat tavattiin. Aineisto litteroitiin itse ja hävitetään opinnäytetyön valmistumi-

sen jälkeen. Litteroinnin aikana täydennettiin opinnäytetyön teoriaosuutta. Ryhmäkeskustelujen aineiston perusteella pystytään teoriaosuudessa ajankohtaisesti vastaamaan kasvattajia askarruttaviin aiheisiin.

Teoriaosuutta täydennettiin huhtikuusta elokuuhun 2019. Materiaalia ja erilaisia työskentelymalleja kehitettiin ryhmäkeskustelujen jälkeen huhtikuusta kesäkuuhun. Valmiit työskentelymallit toimitettiin työelämäkumppanille kesäkuussa 2019. Työskentelymallit julkaistiin MIELI Suomen Mielenterveys ry:n verkkosivuilla kesäkuussa 2019. Valmis opinnäytetyö julkaistaan syyskuussa 2019 ja lähetetään työelämätahon lisäksi hankkeen ammattilaisille. Opinnäytetyön teoriaosuutta hyödynnetään Mami – koulutusmallin diaesityksessä, tukiaineistossa ja molempien kirjallisuusluettelossa. Valmis opinnäytetyö julkaistaan MIELI ry:n verkkosivuilla Kulttuurisensitiivisyys lasten ja nuorten mielenterveyden edistämässä -sivustolla, sekä *Millainen on sinun tarinasi?* – materiaalia esittelevässä osiossa.

Kuva 5. Opinnäytetyöprosessin kuvaus

7 RYHMÄKESKUSTELUJEN TULOKSET

Osa ammattikasvattajista pääsi testaamaan materiaalia varhaiskasvatuksessa ryhmissä, joissa on maahanmuuttajataustaisia lapsia. Ryhmäkeskustelujen perusteella sarjakuvaa ja sen kuvitusta pidetään onnistuneena ja mukaansatempaavana. Koko visuaalinen ilme ja yleisesti eläinhahmot miellettiin lapsia puhutteleviksi. Yksi kasvattaja kertoi testausvaiheessa huomanneensa, kuinka kuvitus herätti heti lasten keskuudessa kiinnostusta ja materiaalia voitiin luontevasti hämmentellä ryhmässä yhteisesti.

Nykyinen olemassa oleva taustatarina miellettiin liian sidonnaiseksi koulumaailmaan, eikä sen sellaisenaan koeta soveltuvan varhaiskasvatukseen. Tiin taustatarinan toivottiin olevan sellainen, että sen läpikäymisessä voidaan hyödyntää draaman eri keinoja, jolloin lapsia voidaan osallistaa eri tavoin. Taustatarinan tuoksi toivottiin julisteen jokaisesta vaiheesta irrallisia kuvakortteja, jolloin maahanmuuttoprosessin vaiheet voidaan käydä läpi yksi kerrallaan tai vaihtaa niiden järjestystä.

Esiin nousi ajatuksia sarjakuvaan pohjautuvasta animaatiosta tai sadusta. Materiaaliin ja sen kuvitukseen pohjautuvia tunnekuvakortteja ehdotettiin. Materiaalia toivottiin kehittävän varhaiskasvatusympäristöön soveltuvaksi, sillä nyt työskentely koettiin haastavaksi tai liian vaikeaksi. Valmiiden toimintaohjeiden koettiin helpottavan käyttöönottoa arjessa. Käännösversiot etenkin sarjakuvasta ja taustatarinasta koettiin tarpeellisiksi.

7.1 Maahanmuuttoprosessien näkyväksi tekeminen

Varhaiskasvatuksen on merkityksellistä tietää, missä vaiheessa maahanmuuttoprosessia perhe on. Yksimielisiä oltiin siitä, että maahanmuuttoprosessin käsitteilyssä on edettävä pienin askelin. Materiaalin ajateltu soveltuvan terapeuttiseksi työvälineeksi. Ryhmäkeskustelijat totesivat yksilöllisten maahanmuuttoproses-

sien näyttäytyvän varhaiskasvatuksen arjessa. Kasvattajat tunnistivat omasta arjestaan tilanteita, joissa maahanmuuttoprosessia läpikäyvistä lapsista toinen saattaa olla täysin eri vaiheessa, kuin toinen.

Kun peilaan omaa työhistoriaa niihin lapsiin, jota on vuosien saatossa nähnyt niin kyllä itseasiassa yhden eskarivuodenkin aikana pysyy tän prosessin häivähdyksiä näkemään. Et kun lapsi saapuu niin kaikki tosi kivaa ja jännää. Marraskuussa voi mahdollisesti tulla esimerkiksi aggressiivista käytöstä ja keväällä päästään siihen, että ollaanki jo ryhmäytytty ja on levollisuus olla uudessa paikassa. Prosessit on pitkiä, mutta häivähdyksiä näkyy kyllä.

Leena

Keskustelujen aikana heräsi ajatuksia siitä, kuinka oman maahanmuuttoprosessin käsittelyn aloittaminen voi tuntua hankalalta. Taustatarinan ja materiaalin avulla huomio voidaan etäännyttää itsestä ja omasta maahanmuuttoprosessista. Kun työskentely aloitetaan tarinasta, voi lapsi kokea samaistumisen kautta oivaluksia omasta prosessistaan. Tarinaan voidaan aina palata ja siitä voidaan jutella, joka voi olla lapselle ominainen tapa käsitellä omaa tilannettaan. Materiaalin kanssa työskentely ei ole kertaluontoista, vaan se vaatii pitkäjänteisyyttä ja aiheeseen palaamista.

Onhan nää niin isoja kysymyksiä ja asioita, et siinä pitää myös tiedostaa se, että tällainen vaatii aikaa. Eihän tää tuu lapselta niin et mä kysyn ja lapsi vastaa, vaan sitä aikaa pitää myös antaa sille lapselle työstää ja prosessoida

Sylvia

Keskustelijat olivat yksimielisiä siitä, että materiaalin kanssa työskentely vaatii kasvattajilta erityistä sensitiivisyyttä. Perheen kanssa on keskusteltava avoimesti, että sopiiko maahanmuuttoprosessien parissa työskentely ja mitä työskentely pitää sisällään. Käsitteet kuvituksen taustalla ajateltiin liian vaativiksi varhaiskasvatusikäisen lapsen kehitystasolle. Maahanmuuttoprosessiin vaikuttaa yksilön lisäksi yhteisölliset, rakenteelliset ja yhteiskunnalliset tekijät, jotka koettiin soveltuvan huoltajien ja henkilökunnan väliseen keskusteluun. Materiaali ajateltiin erityisen hyödylliseksi juuri vanhempien ja huoltajien kanssa työskentelyyn.

Alkuun voisi kysellä perheeltä siihen yhteyteen miten prosessi on mennyt ja haluaks ne kertoa miltä heistä tuntuu ja sopiiko, että me lapsen kanssa siit juteltas, eli pienin askelin lähteä liikkeelle.

Venla

Sarjakuvan kuvituksen nähtiin korostavan läsnäolon merkitystä ja sitä, kuinka huoltajat ovat suunnanneet energian kotimaan tilanteen sijaan lapseen. Vanhemmat tai huoltajat voivat oivaltaa, kuinka heidän omalla toiminnallaan ja roolillaan on merkitystä lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa. Huomion kiinnittäminen vanhemmuuteen on oleellista, jotta voidaan selvittää pystyvätkö huoltajat olemaan kotona lapsilleen läsnä tässä ja nyt. Vanhempia tukemalla ja varhaisen vuorovaikutuksen merkitystä korostamalla voidaan edistää vanhemmuuden mielekkyyttä. Yhtenä materiaalin käyttöönoton haasteena koettiin varhaiskasvatuksen arjen hektisyys. Yhtä mieltä kuitenkin oltiin siitä, että aikaa sitä tarvitseville perheille tulisi järjestää.

Osa perheistä ei näe tilannettaan, jolloin he vaatii lapsiltaan enemmän, kun mihin hän kykenee. Tää vois auttaa avaamaan myös vanhempien silmiä, että tässä saattaa olla lapsella tai perheellä semmonen prosessi menossa

Leena

Mä aina ite muistutan kaikkia et kaikki vanhemmat haluaa lapsilleen parasta. Kun ne perheen voimavarat ihan eri asioissa, et me ei nähdä sitä kokonaisuutta, vaan me nähdään se siivu mitä vanhemmat haluaa, että me nähdään. Pitäs vaan käyttää enemmän aikaa niiden perheiden kanssa jotka tarvitsee sitä.

Elli

Traumataustaisten perheiden tukeminen herätti pohdintaa, sillä haavat voivat olla hyvin syviä ja isoja. Jopa arkinen tilanne, kuten lapsen itku, voi laukaista vanhemmalle trauman uudelleen. Materiaalin avulla voidaan tehdä erilaisia tunteita näkyväksi ja korostaa, että niiden kokeminen on sallittua. Joskus tunnetilojen sanoittaminen voi olla haaste, kun ei ole riittävästi kielitaitoa. Tällöin saatetaan viitata kaikkeen yhdellä ilmaisulla, kuten väsymyksellä, vaikka tilanne voi olla monimutkaisempi. Materiaalin ja aihepiirin parissa työskentelyn ajateltiin soveltuvan äskettäin maahan saapuneiden lisäksi myös maassa pitkään olleiden lasten ja perheiden kanssa. Pohdittiin, että pitkään maassa asuneet vanhemmat saattavat olla varautuneempia suhteessa äskettäin tullessiin.

Voihan olla myös niin, jos vanhemmatkin ovat oman prosessinsa kanssa vaiheessa, niin heillä ei välttämättä heidän energiensa riitä. He ajattelee, että lapsi on päiväkodissa ja kaikki on hyvin. Eikä välttämättä oo tietoisuutta et lapsikin käy saman prosessin.

Sylvia

Materiaalia pidettiin konkreettisena silmien avaajana. Sen ajateltiin auttavan ymmärtämään lapsen ja perheen historiaa ja sitä, mistä perhe on tähän hetkeen tullut. Tietoa perheen taustasta pidettiin olennaisena, ennen kuin varhaiskasvatuksemme toimintakulttuurista voidaan puhua laajemmin. Kasvattajat voivat kokea turhautumista, kun toisessa kulttuurissa eläneelle lapselle ja perheelle saattaa olla haaste omaksua varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin liittyviä asioita. Toisen sukupolven maahanmuuttajia on paljon varhaiskasvatuksessa ja henkilöstön herkäät oletukset heidän sopeutumisestansa herätti pohdintaa. Tuen tarve saattaa olla korostunut, jos perheessä eletään vahvasti toisessa kulttuurissa ja arkea varjostaa kipuilu maahanmuuttoprosessin kanssa.

Monesti saattaa se oletus olla sellanen, et kun se lapsi tulee varhaiskasvatukseen niin hän osaa sitten heti toimia siellä tarkoituksenmukaisesti ja ymmärtää miks jotakin tehdään ja ei saa tehdä.

Sylvia

Mun mielestä on vielä astetta vaikeampi, kun on toisen sukupolven maahanmuuttaja. Siinä jollain tasolla oletetaankin tai henkilökunta olettaa, että on kotoutunut mutta siinä piilee vähän enemmänkin asioita.

Dafir

7.2 Materiaali varhaiskasvatuksessa

Vaikka materiaalin taustalla näyttäytyy maahanmuutto, keskustelijat kokivat työskentelyn koskettavan kaikkia lapsia, jotka kokevat muutoksia elämässään. Työskentely koetaan yleishyödylliseksi kaikkien ryhmän lasten ja perheiden kanssa. Eräs keskustelija totesi ryhmässään olevan lapsia eri taustoista ja maista, mutta jänishahmon kautta yleinen keskustelu ei kulminoitunut tiettyyn lapseen tai lapsiin. Lapsilla heräsi mukavia ja empaattisia ajatuksia työskentelyn aikana. Joku

pohti kovasti, että kuinka pupua voidaan auttaa ja toinen ilmaisi halukkuutensa olla pupun kaveri.

Kun lapsi vaihtaa päiväkotia niin ihan natiivi suomalainen ki lapsi kokee näitä samoja asioita. Että tulee uuteen päiväkotiin ja tääl ei ookaan kivaa, meil oli parempaa ruokaa ja tääl ei oo kavereita ja muuta.
Tuuli

Kysymys–vastaus tyyppistä työskentelyä ei pidetty toimivana. Kouluikäiset lapset pystyvät kertomaan ja muistamaan itse asioita. Varhaiskasvatuksessa osa lapsista on niin nuoria, ettei heiltä voida odottaa taitoa eritellä ja tunnistaa maahanmuuttoprosessin eri vaiheita. Samaistumisen kokemuksen koetaan edistävän lasten ymmärrystä ja sosiaalisia suhteita. Lapsilla saattaa erilaisista tarinoista nousta esiin omia kokemuksiaan, jolloin toinen saattaa muistaa vanhat kaverit toisesta maasta ja toinen naapurikaupungista. Materiaali miellettiin yleissivistäväksi, sillä työskentelyn myötä ryhmän muut lapset oppivat uutta. Lapsiryhmissä työskentelyn lisäksi ehdotettiin perheille kotiin vietävää materiaalia.

Tää vois toimii ihan kaikille lapsille et ne saa tietoo et millasta se on kun meidän ryhmään tulee lapsi, joka on muualla syntyny, jolla on erilaisia kokemuksia ja miltä se tuntuu hänestä. Se voi auttaa heitä ymmärtään sitä lasta paremmin.

Elli

Vaikka se taso on ihan erilainen, kun vaihtaa Suomessa päiväkotia, mut se (samaistumisen) tunne auttaa ymmärtämään.

Dafir

Eräs keskustelija oli laittanut julisteen esille ryhmätilaan, herättääkseen lasten kiinnostusta. Alkuun lapset kävivät ihmettelemässä julistetta ja siinä seikkailevaa jänistä. Kasvattaja antoi lasten keskustella vapaasti ja havainnoi taustalla 4–5 vuorokautta. Juliste oli herättänyt ainakin yhden vanhemman kiinnostuksen. Tutustumisen jälkeen oli luonnollista siirtyä pienryhmätyöskentelyssä käymään materiaalia läpi. Haasteeksi muodostui se, että lapset olivat aiheesta erittäin kiinnostuneita, mutta kielitaito ei riittänyt kertomaan omia ajatuksia. Kuvien avulla prosesseja saatiin käyntiin ajatuksen tasolla, mutta pohdintaa heräsi siitä, kuinka lapsen ääni voidaan saada esiin? Todettiin, että lapsille ominainen tapa käsitellä erilaisia aiheita on toiminnallisuuden ja leikin kautta.

Pelkästään ne yhteiset keskustelut voi auttaa kyseistä lasta siinä tilanteessa, että hei toi voiskin olla mun kaveri se voi auttaa, jos mua harmittaa. Et siitähän se lähtee nimenomaan yhteisestä hämmästelystä.

Olivia

Kuullaanko me oikeesti sitä lasta sen päivän aikana ja pysähdytäänkö me niiden asioiden ääreen?

Tuuli

Kuulluksi tulemisen tunne välittyi keskusteluista. Lapselle on osoitettava, että hän tulee kuulluksi. Lapsen sanomaan on vastattava, jotta lapselle jää kokemus siitä, että hänellä on tarvittaessa mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti. Erityisesti korostui, että myös kiireisissä tilanteissa lapselle kerrotaan, että hän on tullut kuulluksi. Lapselle voidaan sanoa, että asiaan palataan vielä ja etsitään yhdessä ratkaisua. Keskustelujen aikana pohdittiin lapsilla esiintyvää aggressiivisuutta ja impulsiivisuutta. Tunnekasvatusta ja tunnetaitojen harjoittelua pidettiin erittäin tärkeänä, sillä lasten itsesäätelyn pulmia koettiin näyttäytyvän arjessa yhä enemmän. Materiaalin avulla kasvattaja voi syventää omaa ymmärrystään siitä, mitä lapsen käytöksen taustalla voi olla.

Kun lapsilla näyttäytyy aggressiivisuutta ja kun niitä syitä lähdetään miettimään, niin ei aina välttämättä tuu mieleen, että siellä voi olla jotain tosi syvää tai traumaattista taustalla.

Leena

Ehdotuksia saatiin näytelmästä tai teatterista, joiden pohjalta voidaan pienten lasten kanssa käydä tarinaa läpi. Pienten lasten kanssa maahanmuuttoa ei tarvitse alkaa prosessoimaan, mutta ajatuksia voidaan laittaa liikkeelle. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä enemmän korostui tarinallisuuden, toiminnallisuuden ja leikkisyyden merkitys tunteiden käsittelyssä. Tunteiden nimeämistä kannatettiin, sillä on lapsen etu, että hänelle sanoitetaan erilaisia tunteita. Lapsen on saatava kokemus siitä, että voimakkaatkin tunteet huomioidaan. Riippuu täysin ikä- ja kehitystasosta, kuinka lapsi pystyy hahmottamaan asioita. Tarinallisuutta pidetään keskeisenä pienten lasten parissa työskentelyssä, sillä satujen avulla voidaan lähestyä ja käsitellä monenlaisia tilanteita ja aiheita.

Ehkä herkästi lähtee miettimään yksilöterapian pohjalta ja paneudutaan tosi syvällisesti, eikä meillä oo välttämättä koulutusta sellaseen. Tää voi herkästi viedä meidän aikuisten ajatukset siihen aiheeseen, mutta jos tän ottaa leikinomaisesti tarinana muiden joukossa ja sen avulla työstetään.

Elli

Tehtiin semmonen onnellisuuskysymys, et mikä tekee onnelliseksi. Itse sanoin että 'mä oon onnellinen, kun saan asua täällä ihanassa Suomessa' vähän johdattelin, että miten ne lähtee. Niin sieltä tuli kaikkea et 'ihana asua Suomessa, kun täällä ei ole sotia'. Et kyllä lapset pohtii tämmösiä. Sieltä tuli ihan laidasta laitaan. Mut siihen vaatii, et aikuinen on oikeesti läsnä ja kuuntelee.

Tuuli

7.3 Haastavien aiheiden kohtaaminen

Traumataustaa ja maahanmuuton kriisiprosessia pidettiin haastavina ja vaikeasti lähestyttävänä aiheina. Monesta vastauksesta kävi ilmi epävarmuus oman osaamisen riittämättömyydestä, jos vastaan tulee sellaista, jonka käsittelyyn ei ole valmiuksia tai ammatillista osaamista. Yhtä mieltä oltiin siinä, että materiaalin kanssa työskentely vaatii luottamussuhteen, eikä se ole tutustumisen väline. Kasvattajan on oltava valppaana, että kannattaako kysyä ja tiedustella lisää, vai onko siinä hetkessä parempi antaa asian olla. Epäselvää oli se, että milloin on oikea hetki kasvattajana tarttua aiheeseen. Tultiin tulokseen, että osa ammatillisuutta on rohkeus kohdata itselle hankalia tai epämiellyttäviä asioita ja keskusteluja.

Mun mielestä me ollaan vähän turhankin varovaisia välillä, koska tarinassahan on tärkeää et se paha puretaan sieltä jotenkin, et se ei jää päällimmäiseksi siitä. Se voi olla myös sellasta aikuisen ahdistusta, et mä en voi ottaa tätä, koska mua itseäni ahdistaa joku siinä.

Sylvia

Esiin nousi pelko siitä, että kasvattajana ei ole oikeita vastauksia työskentelyn myötä herääviin kysymyksiin. Keskustelijat painottivat, että ammattikasvattajilla tulee olla sensitiivisyyttä ja perehtyneisyyttä maahanmuuttoprosessiin, ennen kuin sen parissa voidaan työskennellä. Eri kulttuurien kohteliaisuustavat ja niiden vaikutus maahanmuuttajataustaisten perheiden kohtaamiseen herätti ajatuksia.

Suomalaiseen kohteliaisuuskulttuuriin koettiin kuuluvan se, ettei kysellä liian henkilökohtaisia asioita. Ammattikasvattajilta tämänkaltainen työskentely edellyttää läsnäoloa, heittäytymistä ja aidosti kuulemista.

Mä luulen, että vielä on meillä semmosta arkuutta kasvattajilla paljon, et ei uskalleta kysyä tällasista asioista ja on just et apua, mitä jos sieltä sitte tuleekin jotain ja jos mä en tiedä miten mä reagoin siihen.

Sylvia

Kun ollaan suomalaisia, on totuttu siihen, ettei kysellä liikaa eikä udella. Muista kulttuureista tulevat ehkä on tottunut et kysellään enemmän ja ehkä odottaa sitä ja sit se onki vähän, kun kukaan ei kysy mitään, et eiks must olla kiinnostuneita

Maarit

Miten saadaan lapsen ääni kuuluviin, jolla ei kielitaito riitä? Molemmissa keskusteluryhmissä pohdittiin kuvien käytön merkitystä ja tulkkauspalvelun hyödyntämistä. Lapsi saattaa omaksua kielen nopeasti, jolloin lapsen ja huoltajan roolit ovat vaarassa vaihtua. Keskustelijat painottivat, että lapsen toimiminen tulkkina on lapsen ikä- ja kehitystasolle liian vastuullista. Yleisesti moniammatillista yhteistyötä ja lisäkoulutusta maahanmuuttoprosessista, kotoutumisesta ja integraatiosta toivottiin enemmän. Maahanmuuttoprosessien koetaan erottuvan varhaiskasvatuksen arjessa ja lisäkoulutuksen tuottamaa osaamista kaivattaisiin. Materiaali koettiin tarpeelliseksi jalkauttaa myös muihin palveluihin, joiden piirissä maahanmuuttajataustaisia perheitä on.

7.4 Tuki- ja palvelutarpeen tunnistaminen

Keskustelijat totesivat, että materiaali auttaa tuen- ja palvelutarpeen tunnistamisessa. Työskentelyn koetaan antavan kasvattajille arvokasta tietoa perheen sopeutumisesta ja sen eri prosesseista. Kasvattaja voi syventää tietämystään perheen ja lapsen sen hetkisestä tilanteesta, sekä mahdollisesti auttaa ymmärtämään tiettyjä maahanmuuttoprosessin ilmiöitä. Tiedon lisääntyessä on helpompaa suunnitella toimintaa niin, että voidaan tukea jokaista lasta yksilöllisesti. Oma toimintaa on helpompaa kohdentaa, kun vaan tietää missä vaiheessa

maahanmuutto- tai sopeutumisprosessia lapsi ja hänen perheensä on. Erityisen hedelmällistä materiaalin kanssa työskentelyn ajateltiin olevan varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteistyössä.

Tehdäänkö me tästä liian vaikeeta, kun me mietitään et: 'onks tää liian vaikee, onks meillä oikeita sanoja, onks meillä oikeita asioita?' Eiks pitäs olla, että kuullaan, nähdään ja ollaan läsnä siinä tilanteessa. Tarviiko meillä olla oikeita vastauksia?

Olivia

Arjen kiirettä pidettiin harmittavana, sillä osan perheistä koettiin tarvitsevan enemmän tukea, mitä varhaiskasvatuksessa pystytään antamaan. Maahanmuuttoprosessien tukeminen vain varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä koetaan jäävän riittämättömäksi ja köykäiseksi. Yksimielisesti todettiin, että henkilöstöllä on vastuu palveluohjauksesta. Henkilöstön on tarvittaessa osattava neuvoa ja ohjata perhettä oikeiden palveluiden piiriin. Julisteen kuvituksen koetaan hyvin kiteyttävän maahanmuuttoprosessia, sillä prosessi ei välttämättä ole ammattikasvattajillekaan itsestään selvää. Materiaalin todettiin laajentavan ymmärrystä erityisesti heille, joilla ei ole omakohtaista kokemusta maahanmuutosta.

Jos perheellä tulee paljon haasteita niin meidän velvollisuus on osata ohjata perhe oikeisiin palveluihin eteenpäin. Ei jätetä perhettä yksin. Me ei voida kuitenkaan kaikkea tehdä mut et meillä on tietoa mitä tukea perhe nyt kaipaa, et sen verran tunnetaan palvelujärjestelmää.

Elli

8 TYÖSKENTELYMALLIT MATERIAALILLE

Lapsille ja perheille on annettava aikaa tutustua materiaaliin. Sarjakuvajuliste voidaan laittaa esille yhteisiin tiloihin. Materiaali voi olla esillä jonkin aikaa, ennen työskentelyn aloittamista. Lasten kanssa työskentely voidaan aloittaa yhteisellä julisteen hämmästytyllä ja Tiin tarinan kertomisella. Sarjakuva ja taustatarina voidaan esitellä perheille vanhempainillassa tai ammattilaisten ja huoltajien välisissä keskusteluissa toimintaympäristöstä riippuen. Perheille voidaan osoittaa, että tukea on saatavilla. Materiaalin esittely vanhempainillassa ei suuntaudu kehenkään ja voi auttaa suhtautumaan maahanmuuttoprosessiin objektiivisesti. Parhaimmillaan materiaalin esittely rohkaisee perheitä, lisää yleistä ymmärrystä ja vahvistaa yhteisöllisyyttä.

Kehittämistyön yhtenä tuotoksena kirjoitettiin Tiin taustatarina (Liite 2), joka on muokattavissa oleva satu. Taustatarinan pohjana käytettiin alkuperäistä MIELI ry:n koulumaailmaan sijoittuvaa Tiin tarinaa. Tarina käsittelee muuttoa uuteen maahan ja kulttuuriympäristöön. Sopeutumisprosessin saapumisvaihe, kohtaamisvaihe ja taakse katsominen ovat upotettuina tarinaan. Maahanmuuttoprosessia pyritään käsittelemään ymmärrettävästi ja opettavaisesti. Taustatarinaa voidaan hyödyntää kaikissa työskentelymalleissa. Materiaalille on kehitetty kolme helposti käyttöön otettavaa työskentelymallia, jotka löytyvät erillisestä liitteestä opinnäytetyön lopusta (Liite 2).

Työskentelymallit mukailevat opinnäytetyölle asetettuja tavoitteita ja ovat rakentuneet työn teoriaosuuden ja ryhmäkeskustelujen perusteella saadusta aineistosta. Jokainen työskentelymalli on luotu niin, että työskentely tukee lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Kehittämisessä huomioitiin lasten osallisuus, toimijuus ja se, ettei kielitaitoa välttämättä tarvita. Toimintaohjeita työskentelymalleille ei rajattu liian kapeasti, sillä työskentelymallien haluttiin olevan sovellettavissa. Jokaisen työskentelymallin esittelyssä pyritään perustelemaan kunkin työskentelyn tarkoitus ja tavoitteet.

Työskentelyyn tarvittavat tarvikkeet ja toimintaohjeet on valittu huomioiden varhaiskasvatuksen resursseja. *Millainen on sinun tarinasi?* - materiaalissa oli valmiina kolme erilaista sarjakuvaa, joita kaikkia hyödynnetään työskentelymallissa. Irrallisia kuvia sarjakuvan jokaisesta vaiheista toivottiin, sillä maahanmuuttoprosessi ei etene suoraviivaisesti, vaan vaiheet voivat toistua ja vaihtaa järjestystä jokaisen yksilöllisen prosessin mukaisesti. Irralliset kuvat löytyvät opinnäytetyön erillisestä liitteestä (Liite 2). Työskentelymallit ovat nimeltään *Reissu-Tii tutustuu perheisiin*, *Lähdetään matkaan Tiin kanssa!*, sekä *Miltä Tiistä tuntuu?*.

Reissu-Tii tutustuu perheisiin – työskentelymallilla tavoitellaan yhteistyötä perheiden ja varhaiskasvatuksen välillä. Tässä työskentelyssä perheet saavat kotiin vietäväkseen Reissu-Tiin ja hänen taustatarinansa, toimintaan orientoivan saattekirjeen sekä työskentelyn keskiössä olevan täydennettävän sarjakuvan. Sarjakuvaan on tarkoitus täydentää apukysymysten avulla tietoa omasta perheestä. Jokainen ryhmän lapsi saa vuorollaan viedä Tiin kotiinsa. Tii ja täydennetty sarjakuva palautuvat takaisin päiväkotiin ja jokaisen perhe esitellään ryhmässä vuorollaan.

Työskentelyn avulla kasvattajat saavat arvokasta tietoa perheistä ja voivat hyödyntää sitä, kun kohdentavat omaa toimintaansa. Ryhmän lapset tutustuvat toistensa perheisiin ja työskentely voi vahvistaa vertaissuhteita. Varhaiskasvatuksen ja perheiden välinen yhteistyö on luottamuksen rakentumisen, sekä lapsen kokonaisvaltaisen kehittymisen kannalta välttämätöntä. Tieto voi lisätä yhteisöllisyyttä ja ymmärrystä muualta tulleiden perheiden tilanteesta. Huoltajat voivat kokea olevansa aidosti mukana lapsen arjessa varhaiskasvatukseen liittyvän yhteisen kokemuksen avulla.

Lähdetään matkaan Tiin kanssa! – on toiminnallinen ja leikillinen lapsia osallistava menetelmä. Ryhmää tutustutetaan maahanmuuttoon ja sen eri prosesseihin kuvitteellisen muuttomatkan myötä. Leikkiin voidaan osallistua, vaikka kielitaitoa ei vielä olisi. Työskentely vaatii toimintaympäristön muokkausta. Reissumatkan aikana luetaan Tiin taustatarinaa vaihe vaiheelta ja pysähdytään eri pisteille, joita voi olla muun muassa kotimaa, lentokone, passintarkastus, uusi kotimaa ja uusi päiväkoti. Alkuun lasten kanssa voidaan pohtia, mikä muuton syy voi olla. Syitä

voi olla esimerkiksi vanhempien uusi työ toisessa maassa, kotimaan turvattu-
muus tai perheen yhdistäminen.

Kun muuton syy on selvillä, voidaan yhdessä miettiä, mitä uuteen maahan paka-
taan mukaan. Matkatavaroiden pakkaamisen jälkeen, on aika päättää, millä aio-
taan uuteen maahan matkustaa. Perille saavuttua, voi uusi ympäristö aiheuttaa
hämmennystä. Mikä voi tuntua hauskalta uudessa maassa, tai mikä voi tuottaa
pettymyksiä? Taustatarinan lisäksi, voidaan hyödyntää erilaisia apukysymyksiä
herätelläkseen lasten ajatuksia. Kysymyksiä voi keksiä itse, tai hyödyntää liitteen-
seen kirjoitettuja valmiita apukysymyksiä. Leikki ja toiminnallisuus ovat lapsen
oppimisen, kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta merkittävässä roolissa. Lapset
oppivat erilaisia tietoja ja taitoja osallistumalla, havainnoimalla, sekä jäljittele-
mällä muita.

Miltä Tiistä tuntuu? – tunnetyöskentelyssä harjoitellaan tunteiden tunnistamista
ja sanoittamista. Erityisesti hankalia tunteita ja niiden käsittelyä harjoitellaan.
Tunnetaitojen harjoittelu on varhaiskasvatukseen olennaisesti kuuluvaa, jotta opi-
taan tiedostamaan omia ja muiden tunteita, sekä puhumaan ja ilmaisemaan niitä.
Miltä Tiistä tuntuu? – on erityisesti yksilö- tai pienryhmätyöskentelyä varten kehi-
tetty työskentelymalli. Työskentelyyn tarvitaan tyhjä sarjakuvaa ja puuvärejä tai
tusseja. Toiminnallisessa osuudessa väritetään tyhjää mustavalkoista sarjaku-
vaa Tiin taustatarinan mukaisesti.

Tarinan edetessä pysähdytään pohtimaan miltä Tiistä saattaa kussakin vai-
heessa tuntua. Tunnetyöskentelyynkin on kehitetty erilaisia apukysymyksiä, jotka
voidaan ottaa keskustelun tueksi. Jokainen saa itse päättää, mikä väri kuvaa mi-
tään tunnetta ja värittää sarjakuvaansa sen mukaisesti. Työskentelyä voidaan
soveltaa ikä- ja kehitystason mukaisesti. Vaihtoehto- tai jatkotyöskentelyidea on
ottaa toimintaan mukaan peili tai kamera, jolloin voidaan elein ja ilmein harjoitella
erilaisia tunteita. Lapset voivat videoida, valokuvata tai katsoa peilistä, miltä eri
tunteet näyttävät omilla kasvoilla tai vartalolla.

9 POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää työskentelymallit MIELI Suomen Mielen-terveys ry:n *Millainen on sinun tarinasi?* – materiaalille. Varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin soveltuville toimintaohjeille oli tarvetta ja koimme mielekkääksi vastata työelämästä heränneeseen suoraan tarpeeseen. Kehittämämme työskentelymallit otettiin ilolla vastaan. Työ eteni prosessinomaisesti asettamamme aikataulun mukaisesti ja yhteistyö työeläkumppanin kanssa kulki sen rinnalla. Tässä luvussa kuvaamme prosessia eettisyyden ja luotettavuuden näkökulmasta, pohdimme ammatillista kasvuamme opinnäytetyöprosessin aikana sekä nostamme esiin omia johtopäätöksiä ja jatkokehittämisideoitamme.

9.1 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyön alkuvaiheilla päätimme käyttää kehittämistyön menetelmänä ryhmäkeskustelua. Syyt valinnalle perustuivat eettisyyteen ja luotettavuuteen. Materiaalin käyttö ja testaus edellyttää olemassa olevaa luottamussuhdetta lapsiin ja perheisiin. Eri tehtävissä toimivilla varhaiskasvatuksen ammattilaisilla tämä oli jo luotuna lapsiryhmissä. Ammattikasvattajat työskentelevät maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden kanssa. Lasten ja perheiden mahdolliset psyykkiset prosessit oli huomioitava, joten ammattikasvattajien osaaminen ja kokemus oli merkittävä vaikuttaja menetelmän valinnassa.

Kirjoitimme keskusteluun osallistuville saatekirjeen (Liite 1) muutamaa kuukautta ennen ryhmäkeskustelun toteutumista. Toimitimme saatekirjeet henkilökohtaisesti hankkeen kehittämispäivänä ja varmistimme suostumukset keskusteluun osallistumisesta ja sen videoinnista. Hankkeessa toimivat ammattilaiset tekivät kehittämistyötä oman työnsä ohessa. Työelämäkumppanimme kanssa sovittiin noin kolmen kuukauden testausvaiheesta, jolloin ammattilaiset tutustuivat *Millainen on sinun tarinasi?* – materiaaliin ja testasivat sitä mahdollisuuksien mukaan. Muutaman viikon testausaika olisi ollut kohtuuttoman lyhyt, jolloin materiaaliin ei olisi ollut aikaa tutustua riittävän perusteellisesti.

Ammattilaiset eivät esiinny opinnäytetyössä omilla nimillään. Ryhmäkeskustelujen osallistujien anonymiteettiä kunnioitettiin, mutta kaikille haluttiin tuoda esiin oma äänensä. Jokaisen numerointi ei tuntunut oikealta valinnalta, sillä halusimme säilyttää mielikuvan aitojen ihmisten keskustelusta. Osallistujat ja puheenvuorot erotellaan ryhmäkeskustelujen tuloksissa heidän valitsemiensa tekaistujen nimien perusteella. Olemme huomioineet, ettei ammattilaisia voi ulkopuolinen lukija tunnistaa. Suoritimme ryhmäkeskustelun aineiston litteroinnin itse, eikä sitä säilytetä valmiin opinnäytetyön jälkeen. Aineisto hävitetään asianmukaisesti, eikä siitä säilytetä minkäänlaisia kopioita.

Ryhmäkeskustelut etenivät odotustemme mukaisesti ja koimme onnistuneemme keskustelun ohjaajina ja moderaattoreina. Kaikki keskustelijat pääsivät ääneen ja saimme paljon materiaalia ja näkökulmia kehittämistyöhön. Ryhmäkeskusteluihin osallistuneet ammattilaiset antoivat positiivista palautetta keskustelujen etenemisestä. Aihepiiri herätti monipuolista keskustelua ja ajankohtaisuuden vuoksi puhututtaa varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä. 12 ammattilaisesta ryhmäkeskusteluihin osallistui lopulta 8. Tämä ei vaikuttanut keskustelujen kulkuun merkittävästi, sillä olimme harjoitelleet ja valmistautuneet tilaisuuteen perusteellisesti. Koimme silti saaneemme riittävästi aineistoa kehittämistyötämme varten. Aineistosta huomioitiin vain opinnäytetyölle olennaiset asiat, eikä tietoa kerätty tunnistettavasti yksittäisistä kasvattajista, lapsista, tai perheistä.

Tutkimusetiikasta huolehtiminen kulki mukanaamme koko opinnäytetyöprosessin ajan. Hankimme tarvittavat tutkimusluvut kaikilta kaupungeilta, joissa ammattikasvattajat työskentelivät. Työelämäkumppanin lisäksi, yhteistyö päätetään asiaan kuuluvalla tavalla hankkeen ammattilaisten kanssa lähettämällä valmis opinnäytetyö kaikille. Työn lähettämällä pyrimme varmistamaan materiaalin ja työskentelymallien jalkauttamisen varhaiskasvatuksen kentälle ja sitä kautta mahdollisesti juurruttamaan sitä käytännön työhön. Valmis työ toimitetaan myös kaikille neljälle kaupungille, joista tutkimusluvut hankittiin.

9.2 Ammatillinen kasvu

Aloitimme opinnäytetyöprosessin olemalla sähköpostitse yhteydessä MIELI Suomen Mielenterveys ry:hyn marraskuussa 2018. Aihe valikoitui yhteisellä tapaamisella asiantuntijakoordinaattori Riikka Nurmen kanssa nopeasti mielenkiintoisen ja ajankohtaisen teeman kautta. Saimme valita aiheen useammasta vaihtoehdosta. Oma ammatillista kasvua tulevana varhaiskasvatuksen opettajina ajatellen, maahanmuuttoprosesseihin liittyvä aihe tuntui luontevalta valinnalta. Säännöllinen yhteydenpito ja keskusteluyhteys työelämäkumppaniin auttoi edistämään työtä oikeaan suuntaan. Työelämästä tullut positiivinen palaute opinnäytetyön eri vaiheissa motivoi koko prosessin ajan.

Maahanmuutto on yleinen ja monenlaisia tunteita herättävä keskustelunaihe valtamediaassa, sekä sosiaalisen median eri kanavissa. Keskusteluista välillä unohtuu inhimillisyys. Maahanmuuton psyykkisiä prosesseja on pyrittävä tukemaan jo ruohonjuuritasolta lähtien, jotta kotoutumiselle olisi paremmat edellytykset. Prosessin aikana olemme perehtyneet maahanmuuton psyykkiseen prosessiin ilmiönä ja olemme reflektoineet oppimaamme tulevaa työtä varhaiskasvatuksen opettajina ajatellen. Opinnäytetyön ajan olemme pohtineet yhdessä kirjoittamaamme ja käyneet perusteellisia keskusteluja. Kävimme keskusteluja työn aihealueiden valikoitumisesta ja työn rajaamisesta, mikä osoittautui ajoittain myös haasteelliseksi. Opinnäytetyömme ohjaajalta ja työelämäkumppanilta saadun palautteen avulla pystyimme kuitenkin rajaamaan mielestämme onnistuneesti aihealuetta.

Prosessin aikana olemme pohtineet perhetyön merkitystä varhaiskasvatuksessa. Yhteiskunnassamme näyttäytyy yhä enemmän kulttuurinen moninaisuus ja tämä vaatii ammattikasvattajilta osaamisen jatkuvaa kehittämistä. Kielteinen asenne saattaa viestiä henkilökohtaisista asenteista tai haluttomuudesta kehittyä. Ammattitaitoon kuuluu omien asenteiden tunnistaminen ja huomiotta jättäminen, kun työskennellään aiheiden parissa, jotka aiheuttavat itselle voimakkaita mielipiteitä. Yhteiskunnan muuttuessa jatkuvasti, vaaditaan ammattilaisilta ilmiöihin perehtymistä ja tietotaidon päivittämistä. Kieltäytyminen muutoksesta saatetaan perustella tehtävänkuvan ulkopuolisena työnä.

Varhaiskasvatuksella on todellinen vastuu palvelujärjestelmän tuntemisesta. On tunnistettava mahdolliset tuen tarpeet ja ohjattava tarpeen mukaan lasta ja perhettä heille suunnattuihin palveluihin. Pätevä ammattilainen osaa asiakasta osallistaen suunnitella, toteuttaa sekä arvioida asiakkaan palveluprosessin (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2016). Opinnäytetyöprosessin aikana olemme käyneet tästä keskusteluja ja koemme kasvaneemme tulevana sosionomeina ja varhaiskasvatuksen ammattilaisina. Palveluntarpeen tunnistamiseen ja palveluohjaukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota maahanmuuttajataustaisten kohdalla.

Maamme sosiaali-, terveys- ja koulutusjärjestelmät voivat tuntua vierailta, jolloin työntekijällä on rooli avun näkyväksi tekemisessä. Avun vastaanottaminen saattaa tuntua perheistä vaikealta. Palveluntarve voidaan tunnistaa asiakkaan sitä huomaamatta, sillä kriisiytyneelle maahanmuuttoprosessille on tyypillistä, ettei itse tunnista kriisiä. Sosionomin ammattipätevyyteen kuuluu sosiaaliturvan ja hyvinvointipalvelujärjestelmän tunteminen niin julkisella, yksityisellä, kuin kolmannellakin sektorilla. Sosionomi osaa sosiaalialan asiantuntijana perustella asiakkaiden etua sekä monialaisessa, että moniammatillisessa yhteistyössä. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2016.)

Miltä näyttää varhaiskasvatuksessa annettavan perhetyön tulevaisuus Suomessa? Uusi varhaiskasvatuslaki (L 540/2018) muuttaa tulevaisuudessa sosionomien roolia varhaiskasvatuksessa ja vuoden 2023 jälkeen ammattikorkeakoulusta valmistuu varhaiskasvatuksen sosionomeja. Tehtäväkuvaa ei ole tarkemmin luonnosteltu, mutta laissa todetaan varhaiskasvatuksen sosionomien osamista voitavan erityisesti hyödyntää palvelujärjestelmän tuntemukseen. Koemme, että kehittämistämme työskentelymalleista on hyötyä juuri tämänkaltaisessa työskentelyssä. Sosionomin pyrkimyksenä onkin vastata sosiaalialan muuttuviin haasteisiin (sosiaalialan AMK verkosto 2016).

Pidämme kehittämiämme työskentelymalleja niin ennalta ehkäisevän työn, kuin varhaisenkin tuen välineinä. Kehittämistyö työskentelymallien osalta onnistui yli odotusten työelämäkumppaniltamme saadun positiivisen palautteen perusteella. Työskentelymallit julkaistiin MIELI ry:n verkkosivuilla jo ennen varsinaisen opin-

näytetyön valmistumista ja ne julkaistiin sellaisenaan kuin ne lähetimme. Sosionomin pätevyyteen kuuluu tunnistaa mahdollisia hyvinvoinnin suojaavia- ja riskitekijöitä, jotta asiakkaita voidaan tukea yksilöllisesti. Ryhmäkeskustelujen tulosten perusteella *Millainen on sinun tarinasi?* -materiaali ja kehittämämme mallit voivat auttaa varhaiskasvatuksen ammattilaisia tunnistamaan lasten ja perheiden hyvinvointia suojaavia- ja riskitekijöitä.

Yksilöiden kasvua ja kehitystä, perhesuhteita ja arkea tukee tavoitteellinen, osallisuutta vahvistava ja voimavaraistava työote. Maailma moninaistuu, joten varhaiskasvatuksessakin, sosionomin tulee toimia tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäen. Meidän tulee olla kulttuurisensitiivisiä, tukea moninaisuutta ja pyrkiä edistämään eri kulttuurien vuoropuhelua. Sosionomin tehtävä on asettua yhteiskunnallisesti haavoittuvassa asemassa olevien yksilöiden ja ryhmien puolelle. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2016.) Opinnäytetyöprosessi ja koko sosionomikoulutus on antanut meille ammatilliset valmiudet tukea yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevia yksilöitä ja ryhmiä.

Oman arvomaailman ja ihmiskäsityksen tunnistaminen ja sen merkityksen asiakastyöhön tiedostaminen on välttämätöntä, jotta ammattilainen osaa toimia perus- ja ihmisoikeussäädösten, ammattieettisten periaatteiden ja sosiaalialan arvojen mukaisesti. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2016.) Tulevina varhaiskasvatuksen ammattilaisina meidän on hyvä tiedostaa, että suuri osa toisen sukupolven maahanmuuttajista on 0–6 -vuotiaita lapsia. Näin ollen on pyrittävä tukemaan toisen sukupolven maahanmuuttajia, sillä herkästi saatamme ajatella heidän sopeutuneen ja unohtamme psyykkisten prosessien ylisukupolvisuuden.

9.3 Jatkokehittämisisideat ja johtopäätökset

Merkittävä osa sosionomin asiantuntevuutta ja ammatillista pätevyyttä on työn laadun, tulosten ja vaikutusten arviointi, sekä kumppanuuslähtöinen kehittäminen. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2016). Nyt, kun materiaalille on kehitetty soveltuvat työskentelymallit varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin, olisi kiinnostavaa selvittää niiden toimivuus käytännössä. Hankkeen ammattikasvattajien

kesken voisi toteuttaa toisen samanmittaisen testausjakson, jonka jälkeen järjestettäisiin vastaava ryhmäkeskustelu kokemusten ja ajatusten jakamista varten.

Ensimmäisessä testausjaksossa ammattilaiset kokivat materiaalin käyttöönoton hankalana ilman varsinaista varhaiskasvatuksen toimintaympäristöön soveltuvaa ohjeistusta, joten olisi kiinnostavaa selvittää, kuinka he kokevat kehittämämme työskentelymallit. Palaute ja kehittämisideat maahanmuuttajataustaisilta lapsilta ja heidän perheiltään olisi korvaamatonta. Kun perheet ovat saaneet tutustua materiaaliin ja päässeet työskentelemään sen parissa, voitaisiin heidän kanssaan vastaava ryhmäkeskustelu pitää.

Animaatio ja piirretyt usein puhuttelevat lapsia. Tarinoiden kerronnassa on hyvä hyödyntää monikanavaisia menetelmiä. Ryhmäkeskusteluissa nousi esiin toive animaatiosta ja erillisistä tunnekuvakorteista Tiin kuvituksella. Pohdimme itsekkin, että materiaalin potentiaali on melko rajaton ja jatkokehittäminen on mahdollista. Materiaalin kuvitus ja hahmot ovat toimivia. Hahmoja voisi tulla lisää, kuten sisaruksia ja isovanhempia, sekä huoltajia kasvatustehtävässä tukevia muita aikuisia.

Olemme pohtineet käännösversioiden merkitystä materiaalille. MIELI Suomen Mielenterveys ry työstää aktiivisesti materiaaleilleen erilaisia käännösversioita. Olisi hedelmällistä, mikäli perheet saisivat tutustua materiaaliin omalla äidinkielellään. Erityisesti kehittämämme *Reissu-Tii tutustuu perheisiin!* – työskentelymallin tueksi käännösversiot olisivat mahtavia, sillä lasten kotiin vietävä materiaali omalla kielellä auttaa ja saattaa motivoida perheitä osallistumaan, sekä sitoutumaan työskentelyyn pitkäjänteisestikin.

Vaikka työskentelymallit suunniteltiin varhaiskasvatuksen erilaisia toimintaympäristöjä ajatellen, ovat ne hyödynnettävissä myös muissa sosiaalialan ympäristöissä. Materiaalia voidaan hyödyntää esimerkiksi lastensuojelun, perhetyön ja maahanmuuttopalvelujen parissa. Ryhmäkeskustelujen tulosten perusteella materiaalin hyödyntämisellä saadaan tietoa perheiden maahanmuuton ja kotoutumisen vaiheista. Materiaalin koettiin auttavan ymmärtämään lapsen ja perheen his-

toriaa, sekä mistä he ovat tähän hetkeen tulleet. Tietoa voidaan hyödyntää toiminnan suunnitteluun lapsen yksilöllisen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi.

LÄHTEET

- A 77/1968. Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus. Saatavilla https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1968/19680077/19680077_2#idp446743184
- Castaneda, A., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., & Santalahti, P. ja Paloma-asiantuntijaryhmä. (2018). *Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. PALOMA-käsikirja*. Helsinki: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. (29.4.2016). Opiskelu. Opiskelijan polku. Opintojen suorittaminen. Arviointi. Osaamisvaatimukset: Sosionomi (AMK). Saatavilla <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/>
- Erkko, A. & Hannukkala, M. (2018). *Mielenterveys voimavaraksi. Käsikirja nuorisotyön ammattilaisille*. (5. painos) Lahti: Suomen Mielenterveysseura.
- Haavikko, A. & Bremer, L. (2018). Ulkoisesti erilaisia. Sisäisesti samanlaisia. Opas mielenterveystyöhön yli kulttuurirajojen. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy. Suomen Mielenterveysseura.
- Halme, K. (2011). Maahanmuuttajataustaisten lasten kielikasvatus varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Teoksessa. M. Nurmilaakso & A-L. Välimäki (toim.), *Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. (s. 86–101). Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hedrenius, S. & Johansson, S. (2016). *Kriisituki. Ensiapua onnettomuuksien, katastrofien ja järkyttävien tapahtumien käsittelyyn*. Helsinki: Tietosanoma.
- Helin, E., Kola-Tarvainen, P. & Tarkka, K. (2018). Osallisuus ja osallistuminen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Teoksessa J. Kangas, J. Vlasov, E. Fonsén & J. Heikka (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. (s. 9–19).

- Howard, S. & Crandall, M. (2007). Post Traumatic Stress Disorder. What Happens in the Brain? *Washington Academy of Science*. Saatavilla 8.5.2019 <https://www.afom.org.au/images/research/V.93-3-Post%20Traumatic%20Stress%20Disorder.%20Sethanne%20Howard%20and%20Mark%20Crandall.pdf>
- Kotouttaminen.fi. Perheen kotoutumissuunnitelma. Saatavilla 15.5.2019 <https://kotouttaminen.fi/perheen-kotoutumissuunnitelma>
- Kotouttaminen.fi. Työn tueksi. Maahanmuutto kasvaa ja monipuolistuu. Saatavilla 14.5.2019 <https://kotouttaminen.fi/maahanmuutto-kasvaa-ja-monipuolistuu>
- Kristal Andersson, B. (2001). *Att förstå flyktingar, invandrare och deras barn: en psykologisk modell*. Lund: Studentlitteratur.
- Kronqvist, E-L. (2017). Varhaispedagogiikan kehityopsykologinen perusta. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. (s. 10-28). Jyväskylä: PS-kustannus.
- L 301/2004. Ulkomaalaislaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301#L1P5>
- L 540/2018. Varhaiskasvatustaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Langinauer, A. (2011). Turvallisuuden merkitys varhaislapsuudessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(5), 544-552. Saatavilla <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102890/langinauer.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Leinonen, J. (2016). Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Heikka, E. Fonsén, J. Elo & J. Leinonen. (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa* (s. 16-40). Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry.
- Maahanmuuttovirasto (2019). Tilastot. Päätökset. Saatavilla 14.5.2019 <http://tilastot.migri.fi/#decisions?start=588>
- Maahanmuuttovirasto. Palvelut. Sanasto. Saatavilla 14.01.2019 https://migri.fi/sanasto#T_fi
- Malin, M. (2011). Maahanmuuttajien terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavat tekijät. *Yhteiskuntapolitiikka* 2011(76), 201-2013. Saatavilla

<http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102862/malin.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Mielenterveystalo. Oppaat. Kulttuuri ja Mielenterveys. Saatavilla 26.1.2019

https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/oppaat/maahanmuuttajat/Pages/kulttuuri_ja_mielenterveys.aspx

Mielenterveystalo. Tietoa mielenterveydestä. Mielenterveys. Saatavilla

14.11.2019 https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/mielenterveyden_vahvistaminen/Pages/mielenterveys.aspx

MIELI Suomen Mielenterveysseura ry. Materiaalit. Julisteet ja kortit. Millainen on sinun tarinasi? maahanmuuttajalapsille. Saatavilla

<https://mieli.fi/fi/julisteet-ja-kortit/millainen-sinun-tarinasi-maahanmuuttajalapsille>

MIELI Suomen Mielenterveysseura ry. Mielenvikaisten auttajasta mielen hyvinvoinnin tukijaksi. Saatavilla 7.5.2019 https://www.mieli.fi/sites/default/files/materials_files/Mieli_120_Mielenvikaisten_auttajasta_mielen_hyvinvoinnin_tukijaksi_historiikki_2017.pdf

MIELI Suomen Mielenterveysseura ry. Organisaatio ja toiminta. Toiminnan monet ulottuvuudet. Saatavilla 7.5.2019 <https://www.mieli.fi/fi/mielenterveysseura/organisaatio-ja-toiminta/toiminnan-monet-ulottuvuudet>

MIELI Suomen Mielenterveysseura ry. Organisaatio. Suomen Mielenterveysseuran strategia vuosille 2016-2020. Saatavilla 7.5.2019

https://www.mieli.fi/sites/default/files/inline/Organisaatio/suomen_mielenterveysseuran_strategia_vuosille_2016-2020.pdf

Mäki-Opas, J. (2016). Maahanmuuttajien mielenterveys ja sosiaalinen hyvinvointi Suomessa. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*. Saatavilla

15.11.2019 https://www.ely-keskus.fi/documents/10191/19008382/Johanna+M%C3%A4ki-Opas_Maahanmuuttajien+mielenterveys.pdf/e7cdd68c-86b9-4851-ac15-e117a3f3f80d

Nurmi, J-N., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. (2015). *Ihmisen psykologinen kehitys*. (5. uud. P.). Jyväskylä: PS-kustannus

- Opetushallitus (2018). Sädökset ja ohjeet. Varhaiskasvatuksen perusteet 2018. Saatavilla https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf
- Peltonen, K. (17.4.2019) Lapsen tai hänen vanhempansa traumataustan vaikutukset kasvuun ja kehitykseen. [Luento]. Espoo: Haltian luontokeskus.
- Piaget, J. (1997[1929]). *Selected works 1: The child's conception of the world*. Lontoo: Routledge.
- Pietilä, I. (2017). Ryhmäkeskustelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 111–130). Tampere: Vastapaino.
- Pitkänen, A. (2003). Tunteiden neurobiologiaa. *Duodecim* 119, 1471–1478. Saatavilla <https://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo93721.pdf>
- Sajaniemi, N. Suhonen, E. Nislin, M. & Mäkelä, J. (2015). *Stressin säätely. Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin*. Jyväskylä: PS-kustannus
- Santalahti, P., Petrelius, P. & Lindberg, P. (2015). Onnellisista lapsista terveiksi aikuisiksi - katsaus epidemiologiaan ja auttamiskeinoihin. Saatavilla 19.2.2019 http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136759/Onnellisista%20lapsista%20terveiksi%20aikuiksi_%20artikkeli%20dokumentista%20THL_TY%C3%962015_20_WEB_sis.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sisäministeriö (2017). Maahanmuuton tilannekatsaus. *Sisäministeriön julkaisu 4/2017*. Saatavilla <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79281/Maahanmuuton%20tilannekatsaus%202017.pdf>
- Sisäministeriö. Maahanmuutto. Turvapaikanhakijat ja pakolaiset. Saatavilla 15.5.2019 <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>
- Säävälä, M. (2011). *Perheet muuttoliikkeessä. Perustietoa maahan muuttaneiden kohtaamiseen*. Helsinki: Väestöliitto.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (10.07.2019). Aiheet. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Maahanmuutto ja hyvinvointi. Maahanmuuttajien mielenterveys. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto>

ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-mielenterveys

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (15.05.2018). Aiheet. Mielenterveys. Mielen-terveyden edistäminen. Maahanmuuttajien mielenterveys. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen/maahanmuuttajien-mielenterveys>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (28.06.2019). Aiheet. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Työn tueksi. Varhaiskasvatus. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/mielenterveyden-tuki-palveluissa/varhaiskasvatus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (28.06.2019). Aiheet. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Maahanmuuttajalasten, -nuorten ja -perheiden terveys. Lasten mielenterveys. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajalasten-nuorten-ja-perheiden-terveys/lasten-mielenterveys>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (7.3.2019). Aiheet. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Työn tueksi. Hyviä käytäntöjä. Palveluohjaus. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/palveluohjaus>

Tilastokeskus (2015). Tuotteet ja palvelut. Maahanmuuton syyt. Saatavilla 13.5.2019 https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-10-15_001.html

Tilastokeskus. (2018). StatFin. Väestö. Väestörakenne. Saatavilla http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rs.px/table/table-ViewLayout1/

Tilastokeskus. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen. Maahanmuuttajat väestössä. Ulkomaalaistaustaiset. Määrä maittain. Saatavilla 7.5.2019 <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html>

Tilastokeskus. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen. Maahanmuuttajat väestössä. Ulkomaalaistaustaiset. Ikärakenne. Saatavilla 7.5.2019

<http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaalaistaustaiset.html#ika>

- Tommola, A. & Häkkinen, S. (2017). *Rauhoita ja rohkaise - Apua lapsen stressitilanteisiin*. Otava.
- Turja, L. & Vuorisalo, M. (2017). Lasten oikeudet, osallisuus ja toimijuus oppimisessa. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. (s. 36-55). Tampere: Vastapaino.
- Turja, L. (2018). Osallisuuden pedagogiikan jalkauttaminen varhaiskasvatuksen arkeen. Teoksessa J. Kangas, J. Vlasov, E. Fonsén & J. Heikka (toim.), *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa 2 – Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen*. (s. 65–81).
- Työ ja elinkeinoministeriö (2019). Kasvua ja hyvinvointia maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikalla. Yleiskuva ja kehittäminen. Saatavilla <https://tem.fi/documents/1410877/11992263/Faktatietoa+maahanmuutosta+ja+kotouttamisesta+25012019/faa5862e-9f95-d674-199e-f8cf9b4ba2c4/Faktatietoa+maahanmuutosta+ja+kotouttamisesta+25012019.pdf>
- Unicef. Lapsen oikeudet. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavilla 4.2.2019 <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>
- Vuori, J. (2015). Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena. Saatavilla <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129563/vuori.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Tilastoja. Maahanmuuttajat. Saatavilla 14.01.2019 http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/maahanmuuttajat/

LIITE 1. Saatekirje

Hei kaikki!

Olemme sosionomiopiskelijoita Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötämme Suomen Mielenterveysseuralle (nyk. MIELI Suomen Mielenterveys ry.). Opinnäytetyömme käsittelee maahanmuuton psyykkistä prosessia sekä maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden mielenterveystaitojen tukemista. Tarkoituksemme on pohtia, kuinka *Millainen on sinun tarinasi?* -materiaalia voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksessa.

Materiaalin testausvaiheen jälkeen tapaamme Mami-hankkeen kehittämisspäivänä 17.4.2019, jolloin toteutamme kahdessa pienryhmässä keskustelut. Ryhmäkeskustelun tavoitteena on jakaa kokemuksia materiaalin käytöstä ja kehittää konkreettisia toimintaohjeita materiaalille. Keskustelujen aineistoa on tarkoitus käyttää opinnäytetyössämme.

Millainen on sinun tarinasi? - materiaalin testausvaiheeseen pohdittavaa:

- Miten käyttää materiaalia eri ikäisten lasten kanssa?
- Miten materiaalia voidaan hyödyntää, kun luodaan yhteistyörakenteita maahanmuuttajataustaisten kotien kanssa?
- Millainen apu materiaalista voisi olla lasten ja perheiden maahanmuuton psyykkisen prosessin tukemisessa?
- Millaista ammatillista osaamista materiaalin käyttö vaatii?
- Mitä hyötyä materiaalin avulla saadusta tiedosta on varhaiskasvatuksen ammattilaisille?

Mikäli teillä herää kysymyksiä ryhmäkeskusteluun tai opinnäytetyöhön liittyen, voitte laittaa meille sähköpostia. Palataan huhtikuussa!

Yhteistyöterveisin,

Joona Karhunen

joona.karhunen@student.diak.fi

Mona Kauneela

mona.kauneela@student.diak.fi

LIITE 2. Työskentelymallit Millainen on sinun tarinasi? – materiaalille

MILLAINEN ON SINUN TARINASI?

Työväline maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden mielenterveystaitojen tukemiseen

Saatteeksi

Millainen on sinun tarinasi? – on työväline oman maahanmuuttoprosessin käsittelemiseen. Tästä liitteestä löydät työvälineelle kolme erilaista menetelmää, jotka ovat kehitetty varhaiskasvatuksen toimintaympäristöihin. Työskentelyn tavoitteena on tukea maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheiden mielenterveystaitoja.

Lapsille ja perheille tulee antaa aikaa tutustua materiaaliin. Materiaali voidaan laittaa esille yhteisiin tiloihin, jossa se on sekä lasten, että perheiden nähtävillä. Materiaali voidaan esitellä perheille vanhempainilloissa. Lasten kanssa työskentely voidaan aloittaa materiaalin yhteisellä hämmästelyllä ja siitä keskustelulla.

Reissu-Tii tutustuu perheisiin – menetelmän tavoitteena on vahvistaa perheiden ja varhaiskasvatuksen välistä luottamusta ja osallistaa perheitä yhteisen kokemuksen kautta. Työskentelyn tarkoitus on lisätä ymmärrystä moninaisuudesta ja monikulttuurisuudesta. Tavoitteena on myös edistää ryhmäytymistä ja yhteisöllisyyttä.

Lähdetään matkaan Tiin kanssa! – menetelmän avulla tutustutaan maahanmuuttoprosessin vaiheisiin leikin ja toiminnallisuuden kautta. Tarkoituksena on lisätä lasten osallisuutta ja toimijuutta. Leikki ja toiminnallisuus tukevat lasten oppimista, kehitystä ja hyvinvointia.

Miltä Tiistä tuntuu? – tunnetyöskentelyn avulla harjoitellaan tunnetaitoja maahanmuuttoprosessin näkökulmasta. Tunteita opetellaan tunnistamaan ja nimeämään, sekä pohditaan syitä niiden taustalla. Taito säädellä tunteita auttaa lasta vuorovaikutuksessa ja vastoinikäymisissä.

Olemme kehittämistyössämme pyrkineet huomioimaan kielitaitoa, osallisuutta ja lasten toimijuutta. Menetelmiä voidaan hyödyntää yksilö- pienryhmä- tai ryhmätyöskentelyssä. Työskentelyn tueksi olemme luoneet taustatarinan ja erilliset kuvakortit, jotka löytyvät tästä liitteestä. Menetelmät ja ohjeistukset ovat sovellettavissa ja niitä voidaan hyödyntää itselleen ominaiseen tapaan.

SISÄLLYS

Tiin taustatarina	4
Reissu-Tii tutustuu perheisiin	6
Lähdetään matkaan Tiin kanssa!	8
Miltä Tiistä tuntuu?	10
Irralliset kuvakortit työskentelyn tueksi	12
Kuvien lähteet	14

Tiin taustatarina

Tämä on tarina pienen pienestä jäniksenpoikasesta nimeltä Tii, joka asui perheineen onnellisina Kaninkolon ruhtinaskunnassa. Siellä asuivat myös kaikki sukulaiset ja ystävät. Tiin lempipuhuaa oli vierailla sukulaisten luona, sekä hauskat leikit ystävien kanssa. Olosuhteet Kaninkolon ruhtinaskunnassa kuitenkin muuttuivat yllättäen. Yhtäkkiä kotona ei ollut enää turvallista ja Tii joutui perheensä kanssa muuttamaan nopeasti toiseen maahan.

Vanhemmat sanoivat, ettei kaikkea vanhasta kodista voida pakata mukaan. Läheisten, sekä tavaroiden ja lelujen jättäminen Kaninkoloon tuntui ikävältä. Tii valitsi rakkaan pehmolelunsa mukaan tuomaan turvaa, sekä muistuttamaan kiivoista leikeistä Kaninkolossa. Oli aika suuren muutoksen, eikä Tii oikein tiennyt, mitä siitä pitäisi ajatella.

Matka uuteen maahan oli jännittävä ja kaikki kasvot ympärillä olivat yhtäkkiä ihan vieraita. Muut puhuivat ihan outoa kieltä, eikä Tii ymmärtänyt sanaakaan. Kun vihdoin saavuttiin uuteen kotiin, Tii ihmetteli hiljaisuutta ympärillään. Kaninkolossa oli aina elämää, mutta täällä ei näkynyt ketään missään.

Koko perheellä oli hyvä tunne uudesta kotimaasta ja Tii aloitti innokkaana päiväkodin. "Ehkä täältä saan uusia kavereita, joiden kanssa voin leikkiä", Tii pohti. Uudet kaverit, leikit, erilaiset tavat ja ruoka uudessa maassa olivat hieman

hämmentäviä, mutta tuntuivat ihan hauskalta. Uutuudenviehätys alkoi kuitenkin karista ja pikkuhiljaa Tii huomasi ikävoivänsä Kaninkolon ruhtinaskuntaan. Vanha kotimaa tuntui monin paikoin paremmalta. "Meidän ruokammeikin oli paljon parempaa", Tii julisti ja työnsi ruokapöydässä lautastaan pois.

Kotiväki vaikutti myös onnettomalta. Pienetkin vastoinkäymiset tuntuivat suurilta pettymyksiltä. Tunteet olivat kaikilla pinnassa, itketti ja ärsytti. Kotona katsottiin usein uutisia Kaninkolon ruhtinaskunnasta ja soiteltiin sinne jääneille sukulaisille ja ystäville. Läheisistä oli mukava kuulla, mutta Tiitä pelotti Kaninkoloon jääneiden sukulaisten ja ystävien puolesta. Joskus pelotti niin paljon, että maha tuli kipeäksi.

Tii tunsi olonsa välillä levottomaksi ja surulliseksi. Onneksi perheenjäsenet yleensä huomasivat ja silloin Tii pääsi käpertymään lohduttavaan syliin. Koko perhe oli yhdessä, eikä kaikki enää jatkuvasti huolehtineet Kaninkolon tilanteesta. Tiistä tuntui hyvältä, että myös päiväkodissa aikuiset ja uudet kaverit huomasivat, kun harmitti. "On kivaa, kun muut välittävät minusta", Tii ajatteli.

Jonkin ajan kuluttua olo jo helpotti ja ikävän tunteet muuttuivat iloksi. Uusien kavereiden kanssa löytyi yhteinen kieli, leikit olivat hauskoja ja ruokakin alkoi maistua paremmalle. Aina välillä Kaninkolo kävi Tiin mielessä, mutta se ei aiheuttanut enää ikävää tai surua. Elämä sujui ja tuntui ihan tavalliselta arjen iloineen ja suruineen.

Reissu-Tii tutustuu perheisiin

Tavoite: Tämä menetelmän tarkoituksena on vahvistaa kotien ja varhaiskasvatuksen välistä yhteistyötä, sekä lisätä ymmärrystä moninaisuudesta ja monikulttuurisuudesta. Tavoitteena on myös edistää ryhmäytymistä ja yhteisöllisyyttä.

Tarvikkeet: Hyödyntäkää työskentelyssä rekvisiittaa, kuten jänis - pehmolelua, reppua ja Tiille askarrettua omaa passia. Tulosta jokaiselle lapselle oma täydennettävä sarjakuva MIELI ry:n verkkosivuilta.

Valmistelut: Osallista lapsiryhmää mahdollisimman paljon alkuvalmisteluihin ja sanoita työskentelyä lapsille jo ennen Tiin reissuun lähtöä. Pakatkaa reissureppuun Tiin taustatarina, saatekirje perheille, täydennettävä sarjakuva ja Tiin oma passi. Voitte hyödyntää valmista taustatarinaa tai lasten kanssa sadutustyöskentelyllä luoda Tiille uuden tarinan. Jokainen ryhmän lapsi saa vuorollaan viedä Tiin mukaan kotiin. Tii ja sarjakuva palautuu takaisin päiväkotiin ja jokaisen lapsen perhe esitellään ryhmässä vuorollaan.

Saatekirje perheille:

Hei!

Tii haluaa tutustua ryhmän kaikkiin perheisiin ja nähdä uusia paikkoja. Tii on matkannut päiväkotiin toisesta maasta. Kiitos kun olette toivottaneet Tiin tervetulleeksi kotiinne! Tiillä on mukanaan satu, jossa hän kertoo tarinansa. Käykää tarina yhdessä läpi. Millaisia asioita haluaisitte kertoa Tiille teidän perheestänne? Tämä on teidän perheenne yhteinen juttu, keskustelkaa ja täydentäkää kirjoittamalla tai piirtämällä tyhjiä kenttiä:

1. Ensimmäiseen tyhjään kenttään voitte esittäytyä Tiille. Keitä perheeseen kuuluu? Oletteko asuneet tai vierailleet muualla kuin Suomessa, missä?
2. Toiseen kenttään voitte kertoa, mikä on perheessänne mieleistä yhteistä puuhaa? Voitte näyttää Tiille ottamalla hänet mukaan touhuihin!

3. Oho, Tii ei tahdo syödä! Onkohan Tii tottunut erilaiseen ruokaan? Kertokaa, mikä on teidän perheenne suosikkiruoka? Voitte pohtia, mikähän voi olla Tiin suosikkiruoka?
4. Tii näyttää pahantuuliselta. Oletko huomannut, että sarjakuvassa Tii kantaa mukanaan pehmolelua? Nyt sitä ei näytä olevan mukana. Onko sinulla omaa turvallista esinettä? Haluatko kertoa mikä se on? Voit esitellä omasi Tiille.
5. Tii näyttää vielä olevan surullinen, onkohan sillä ikävä kotimaahan? Me kaikki kohtaamme joskus ikävän tunnetta. Kuinka teidän perheessänne lohdutetaan? Mitä haluaisitte sanoa Tiille?
6. Lohdutus auttoi, Tii on taas iloinen. Hurraa! Lähdetään leikkimään, näytä Tiille mikä on sinun lempileikkisi! Voitte kertoa viimeiseen tyhjään kenttään, mikä on teidän perheenne yhteinen lempileikki?

Lähde: (MIELI Suomen Mielenterveys ry. Materiaalit. Julisteet ja kortit. Millainen on sinun tarinasi? Maahanmuuttajalapsille.)

Lähdetään matkaan Tiin kanssa!

Tavoite: Kyseessä on kuvitteellinen muuttomatka uuteen maahan. Tavoitteena on tutustuttaa lapsia leikillisyyden ja toiminnallisuuden kautta maahanmuuttoprosessiin. Menetelmällä tuetaan lasten osallisuutta ja toimijuutta.

Tarvikkeet: Juliste esimerkkitarinalla, Tiin taustatarina ja matkustamiseen sopivaa rekvisiittaa. Jokaisella lapsella voi olla oma reppu selässä. Työskentelyssä voidaan hyödyntää Tiin taustatarinaa tai kehittää matkan varrella uusi tarina. Juliste esimerkkitarinalla on tulostettavissa MIELI ry:n verkkosivuilta.

Valmistelut: Kiinnitä juliste esille tai heijasta sarjakuva videotykiltä. Muokkaa toimintaympäristö eri pisteiksi, joihin matkan aikana pysähdytään yhteiseen hämmästelyyn.

Vinkki ★ kotimaa – lentokone – passintarkastus – uusi kotimaa – uusi päiväkot

Toiminta:

Lue Tiin taustatarinaa vaihe vaiheelta ja etsikää siihen uusia ulottuvuuksia matkan edetessä. Lasten kanssa voidaan myös luoda uusi tarina.

Tii joutuu muuttamaan uuteen maahan, mikä voi olla muuton syy?

★ vanhempien uusi työ, kotimaan turvattomuus, perheen yhdistäminen

On aika pakata! Mitä tarvitaan mukaan? Miettikää yhdessä lasten kanssa, mitä pakataan ja pakatkaa reppu. Voidaanko kaikkea kotoa ottaa mukaan?

Nyt matka uuteen maahan voi alkaa. Voitte yhdessä miettiä, millä uuteen maahan matkustetaan? ★ juna, laiva, lentokone

Pohtikaa, mikä voi tuntua hauskalta uudessa maassa? Entä mikä voi tuottaa pettymyksiä?

★ ruoka, kaverit, kieli, erilainen ilmasto

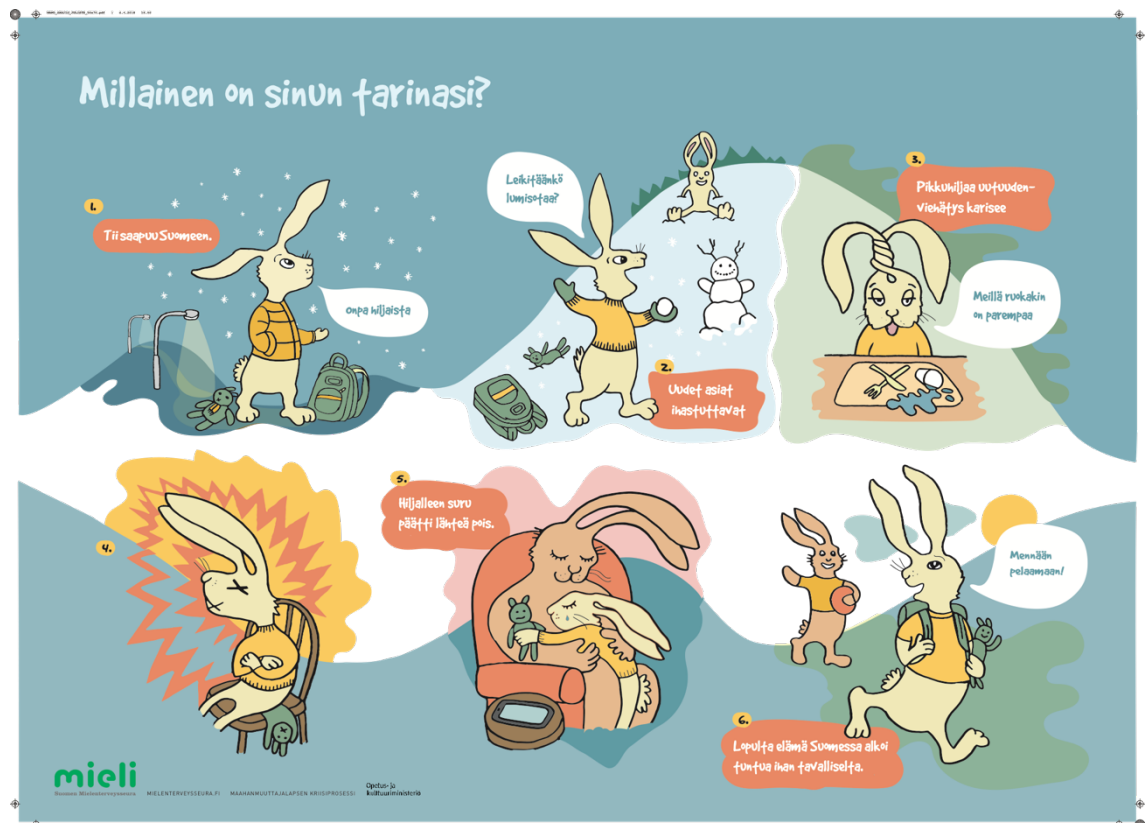
Käytä taustatarinan lisäksi apukysymyksiä herätelläksesi lasten ajatuksia.

Mikä auttaa, jos tulee paha mieli ja ikävä vanhaan kotimaahan?

Millaista mahtaa olla, jos ei ymmärrä yhtään mitä kieltä muut ympärillä puhuvat?

Miten kotimaan läheisiin voidaan pitää yhteyttä?

Mitä haluaisit kertoa muille omasta kotimaastasi?

Lähde: (MIELI Suomen Mielenterveys ry. Materiaalit. Julisteet ja kortit. Millainen on sinun tarinasi? Maahanmuuttajalapsille.)

Miltä Tiistä tuntuu?

Tavoite: Yksilö- tai pienryhmätyöskentely, jossa harjoitellaan tunnetaitojen perusteita ja kykyä ilmaista tunteita. Taito säädellä tunteita auttaa lasta vuorovaikutuksessa ja vastoinikäymisissä. Eri tunteita opetellaan tunnistamaan, nimeämään ja pohtimaan syitä niiden taustalla.

Tarvikkeet: Työskentelyä varten tarvitaan Tiin taustatarina, värikyniä, tyhjä mustavalkoinen sarjakuva ja tarvittaessa tunnekortit. Mustavalkoinen sarjakuva on tulostettavissa MIELI ry:n verkkosivuilta.

Toiminta:

Väritetään tyhjää sarjakuvaa Tiin taustatarinan mukaisesti. Käy tarinaa läpi vaihe kerrallaan ja pysähtykää yhdessä miettimään Tiin tunteita.

Mikä väri kuvaa mitäkin tunnetta?

Keskustelun tueksi:

Mitä erilaisia tunteita löydätte Tiin tarinasta?

Mikä kunkin tunteen voi aiheuttaa?

Millaisissa tilanteissa lapset ovat itse erilaisia tunteita kokeneet?

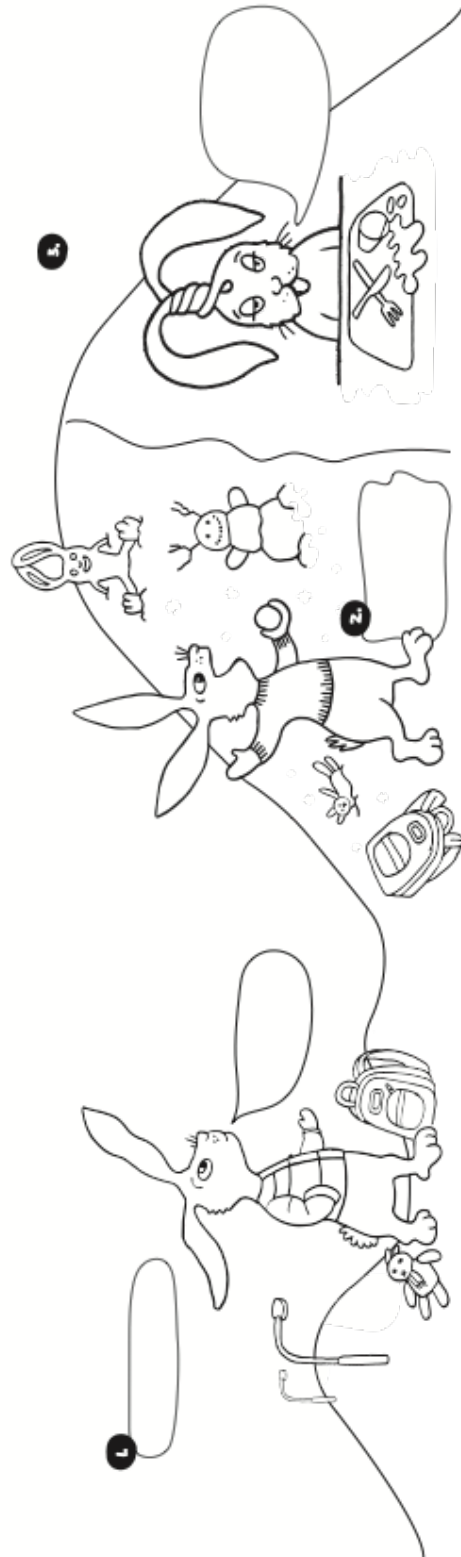
Missä kohtaa vartaloa eri tunteet tuntuvat?

Mikä voisi auttaa ikävien tunteiden käsittelyssä?

Vinkki jatkotyöskentelyyn:

Sitä mukaa kun erilaisia tunteita tunnistetaan, voidaan työskentelyyn ottaa mukaan peili tai kamera. Harjoitellaan ilmeillä ja eleillä erilaisia tunteita. Lapset voivat valokuvata, videoida tai katsoa peilistä, miltä mikäkin tunne näyttää omilla kasvoilla tai vartalolla.

Millainen on sinun tarinasi?

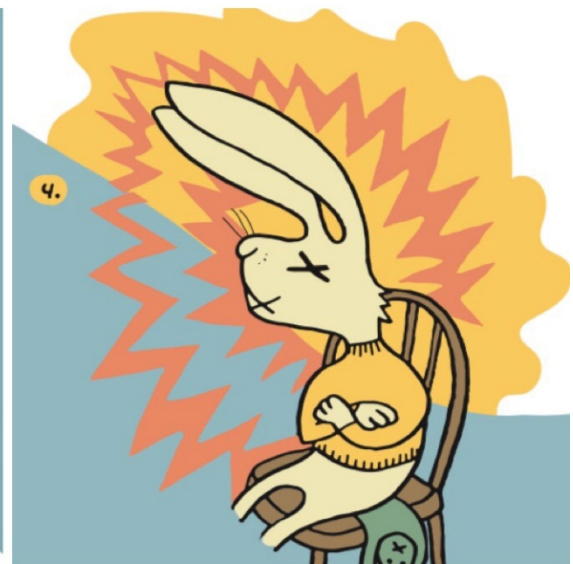
mieli
Suomen Mielenterveysryhmä

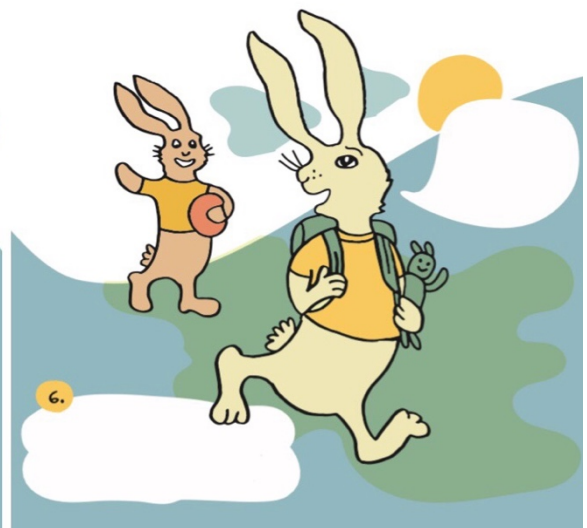
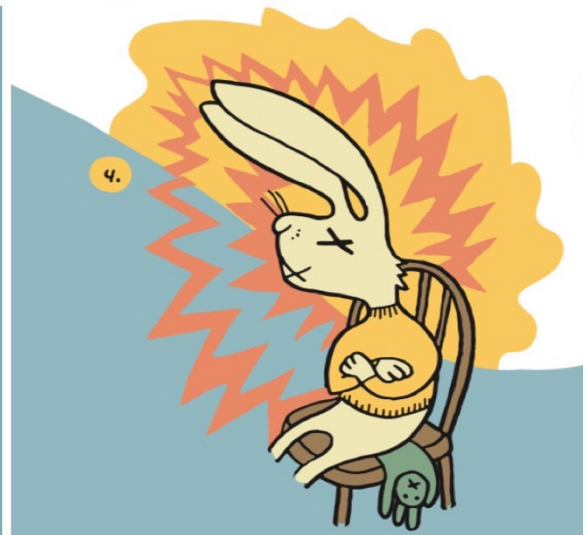
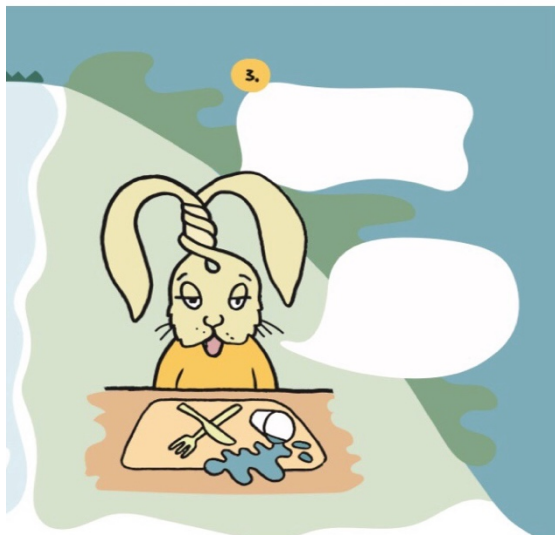
MIELENTERVEYSRYHMÄ FY MAAHANMUUTTAJALAPSEN KESKUSPROJEKTI

2018

Irralliset kuvakortit työskentelyn tueksi

Tulosta ja leikkaa.

Lähde alkuperäisiin kuviin: (MIELI Suomen Mielenterveys ry. Materiaalit. Julisteet ja kortit. Millainen on sinun tarinasi? Maahanmuuttajalapsille.)

Kuvien lähteet

MIELI Suomen Mielenterveys ry. Materiaalit. Julisteet ja kortit. Millainen on sinun tarinasi? Maahanmuuttajalapsille. Saatavilla <https://mieli.fi/fi/julisteet-ja-kortit/millainen-sinun-tarinasi-maahan-muuttajalapsille>

Värillinen juliste esimerkkitarinalla:

https://mieli.fi/sites/default/files/materials_files/mamu_sarjis_juliste_50x70.pdf

Värillinen täytettävä sarjakuva:

https://mieli.fi/sites/default/files/materials_files/mamu_sarjis_a4_vari_taydennettava.pdf

Mustavalkoinen täytettävä sarjakuva:

https://mieli.fi/sites/default/files/materials_files/mamu_sarjis_a4_mv_taydennettava.pdf